

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ І АДМІНІСТРУВАННЯ**

Удосконалення системи управління фінансовою стійкістю підприємства

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконав: студент 4 курсу 491 групи
Спеціальності 073 Менеджмент
Освітньо-професійної (наукової) програми
Менеджмент
Юсіфлі Ш.

Керівник д.е.н. професор Шашкова Н.І.
Рецензент д.е.н. доцент Петренко В.С.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	6
1.1. Економічна суть фінансової стійкості та основні її типи	6
1.2 Фактори впливу на фінансову стійкість та управління ризиком її втрати підприємством	10
1.3. Методичний інструментарій оцінки і прогнозування фінансової стійкості підприємства	23
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	33
2.1. Організаційно-економічна характеристика ТОВ "МІН-АГРО"	33
2.2. Оцінка фінансового стану підприємства ТОВ "МІН-АГРО"	400
РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	54
3.1. Формування інформаційної бази для діагностики та оцінки фінансової стійкості підприємства	54
3.2. Прогнозування фінансової стійкості підприємства та обґрунтування її параметрів	65
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми дипломної роботи. В умовах фінансової нестабільності спостерігається зменшення платоспроможності підприємств. Однак приймати рішення стосовно його фінансового оздоровлення та поліпшення фінансового становища необхідно на початковому етапі погіршення фінансового стану, а не тоді коли воно перебуває на межі банкрутства. У цих умовах аналіз фінансової стійкості є одним з ключових елементів стабільного розвитку підприємства. Тобто чим вища стійкість підприємства, тим більш воно незалежне від зміни ринкової кон'юнктури й, отже, менший ризик банкрутства. Для цілісності господарської системи підприємства є актуальним прийняття економічних рішень стосовно передбачення управління доходами та витратами, рухом активів, капіталу й грошових потоків, управління структурою капіталу та іншими аспектами його діяльності.

Фінансова стійкість передбачає спроможність своєчасного і повного виконання зобов'язань підприємства за розрахунками з бюджетом, споживачами, постачальниками, підрядниками, кредиторами, тобто можливість підприємства здійснювати всі потрібні грошові виплати і розрахунки. Відомо, що фінансова стійкість підприємства характеризується достатньою фінансовою забезпеченістю безперервності основних видів діяльності; фінансовою незалежністю від зовнішніх джерел фінансування; здатністю маневрувати власними коштами; достатнім забезпеченням матеріальних оборотних засобів власними джерелами покриття. Основою фінансової стійкості є раціональна організація і використання оборотних коштів.

Значний внесок в оцінювання фінансової стійкості підприємства зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: Бланк І.А., Поддєрьогін А.М., Філімоненков О.С., Кірейцев Г.Г., Тарасенко Н.В., Павловська О.В., Ізмайлова К.В. Також над науковими статтями з даного питання працювали

провідні вчені, такі як: Плиса В.Й., Котляр М.Л., Кондрат'єв О.В., Крейніна М.Н., Терещенко О.О., Білик М.Д., Свешнікова М.С., Чупров С.В та ін.

Мета роботи – дослідження теоретичних та практичних аспектів управління фінансовою стійкістю підприємства.

Для реалізації поставленої мети в дипломній роботі було сформульовано та вирішено наступні завдання:

- розкрити економічну сутність фінансової стійкості підприємства та виокремити її види;
- дослідити мету та алгоритм управління фінансовою стійкістю підприємства;
- здійснити оцінку факторів макро- та мікросередовища, що впливають на фінансову стійкість підприємства;
- розглянути методичні підходи діагностики, оцінки і прогнозування фінансової стійкості підприємства;
- провести фінансово-економічну діагностику діяльності підприємства;
- здійснити комплексну оцінку фінансового стану господарства;
- провести аналіз рівня фінансової стійкості з використанням найпоширеніших методик;
- сформувати інформаційну базу для діагностики та оцінки фінансової стійкості;
- зробити обґрунтування факторів підвищення фінансової стійкості підприємства та обґрунтувати параметри фінансової стійкості;
- оцінити ефективність фінансових санаційних заходів підприємства.

Об'єктом дослідження було обрано Товариство з обмеженою відповідальністю «Мін-Агро» одне із найбільш відомих вітчизняних виробників мінеральних добрив та засобів із захисту рослин.

Предмет дослідження є процес управління фінансовою стійкістю ТОВ «Мін-Агро» в умовах господарювання.

При написанні кваліфікаційної роботи були використанні такі методи дослідження як аналіз відносних показників (коефіцієнтів), нормативний,

статистичний, аналітичний, табличний, графічний, узагальнення і порівняння. Також в ході написання роботи до уваги бралися різні тематичні підручники, посібники, монографії, періодичні публікації, фінансова звітність ТОВ «Мін-Агро» за період з 2017–2019 роки.

Структурно дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаної літератури (67 найменування) і додатків. Робота налічує 20 таблиць, 11 рисунків та 38 формул.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна суть фінансової стійкості та основні її типи

В сучасних умовах постійного розвитку ринкового середовища фінансова стійкість підприємства набуває все більш важливого значення. Успішне функціонування підприємства в більшій мірі залежить від його фінансового стану. Якщо підприємство фінансово стійке, то воно має переваги перед аналогічними підприємствами при отриманні позикових коштів, залученні інвестицій, підборі кваліфікованого персоналу. Чим кращий фінансовий стан підприємства, тим менш воно залежно від зміни кон'юнктури на ринку та значно знижує ризик банкрутства. Тому будь-яке підприємство повинно прагнути до забезпечення фінансової стійкості у довгостроковій перспективі.

На даний час вивчення різних аспектів фінансової стійкості підприємства опубліковано у роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних економістів, таких як Л. В. Андрєєва, К. Друрі, М. Я. Коробов, Н. А. Мамонтова, В. М. Родіонова, К. Хеддервік, А. Д. Шеремет та інші.

Однак, незважаючи на велику кількість публікацій з даної проблеми, залишається відкритим для дискусій питання про сутність фінансової стійкості підприємства в умовах кризових та посткризових явищ в економіці.

В економічній літературі щодо трактування сутності фінансової стійкості не існує єдиної думки. Так, під фінансовою стійкістю підприємства розуміють характеристику стану фінансових ресурсів підприємства та результативність їх розміщення; ступінь залежності підприємств від залучених джерел фінансування; результат діяльності; стан рахунків підприємства, які гарантують його платоспроможність; ліквідність; прибутковість та кредитоспроможність.

Дослідивши публікації з даної тематики, було встановлено неоднозначність у визначенні поняття «фінансова стійкість» та виокремлено декілька визначень цього поняття (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

**Різноманітні підходи авторів щодо трактування поняття
«фінансова стійкість»**

№	Автор	Визначення
1	Білик М. С. [1], Шелудько В. М. [2]	Фінансова стійкість – це забезпеченість активів підприємства стійкими джерелами їх формування, гарантована платоспроможність, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури і поведінки партнерів.
2	Ізмайлова К. В. [3]	Фінансова стійкість характеризує ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використання.
3	Подольська В. О. [4], Яріш О. В. [5]	Фінансова стійкість – це здатність підприємства відповідати за своїми боргами і зобов'язаннями і нарощувати економічний потенціал, результат його поточного, інвестиційного, фінансового розвитку.
4	Поляк Г. Б. [6]	Економічною сутністю фінансової стійкості є забезпеченість запасів і витрат підприємства джерелами формування.
5	Балабанов І. Т. [7]	Фінансово стійким є господарюючий суб'єкт, який за рахунок власних коштів покриває кошти, вкладені в активи, не допускає невиправданої заборгованості та розраховується в термін за своїми зобов'язаннями.
6	Савицька Г. В. [8]	Фінансова стійкість – це здатність суб'єкта господарювання функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у мінливому внутрішньому і зовнішньому середовищі, що гарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість у довгостроковій перспективі в межах допустимого рівня ризику.
7	Лактіонова Л. А. [9]	Фінансова стійкість – це динамічна інтегральна характеристика здатності системи трансформації ресурсів і ризиків повноцінно (з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком) виконувати свої функції, витримуючи вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища
8	Мамонтова Н. А. [10]	Фінансова стійкість – це такий стан підприємства, за якого забезпечується стабільна фінансова діяльність, постійне перевищення доходів над витратами, вільний обіг грошових коштів, ефективне управління фінансовими ресурсами, безперервний процес виробництва і реалізації продукції, розширення й оновлення виробництва.
9	Мних Є. В., Старостенко Г. Г., Мірко Н. В. [11]	Фінансова стійкість – це економічна категорія, яка досягається за умови стабільного перевищення доходів над витратами, вільного маневрування грошовими коштами та стійкого економічного зростання і визначається раціональною забезпеченістю потреб підприємства фінансовими ресурсами для ефективної діяльності в ринкових умовах.

10	Крамаренко Г. О. [12]	Під фінансовою стійкістю слід розуміти його платоспроможність у часі з дотриманням умови фінансової рівноваги між власними і позиковими коштами, тобто це таке співвідношення власних і позикових коштів підприємства, коли за рахунок власних коштів повністю погашаються колишні і нові борги
11	Русак Н. А., Русак В. А. [13]	Поняття фінансової стійкості підприємства багатогранне і характеризується фінансовою незалежністю, можливістю маневрувати власними ресурсами, достатньою фінансовою забезпеченістю безперебійності основних видів діяльності, станом виробничого потенціалу
12	Родіонова В. М., Федотова М. О. [14]	Фінансова стійкість – це комплексне поняття і є таким станом ресурсів, яке забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку та капіталу за збереження платоспроможності та кредитоспроможності за умови допустимого рівня ризику
13	Цал-Цалко Ю. С. [15]	Фінансова стійкість – це стан активів (пасивів) підприємства, що гарантує постійну платоспроможність.
14	Філімоненков О. С. [16]	Фінансова стійкість – це такий стан підприємства, коли обсяг його майна (активів) достатній для погашення зобов'язань, тобто підприємство платоспроможне.

Джерело: [1–16].

Підсумовуючи різні підходи до визначення сутності вищеназваного поняття, можна зробити висновок, що фінансова стійкість підприємства – це такий фінансовий стан підприємства, при якому забезпечується його платоспроможність на довгостроковий період і який визначає його фінансову незалежність від зовнішніх позикових джерел фінансування.

Отже, фінансова стійкість є головним елементом загальної стійкості підприємства, так як є результатом зв'язку та взаємодії багатьох складових системи фінансових відносин підприємства та формується в процесі його операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Фінансова стійкість підприємства є якісною характеристикою його фінансового стану, так як відображає тенденції зміни фінансових відносин на підприємстві під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, а також ефективність формування, розподілу і використання фінансових ресурсів підприємства.

Фінансова стійкість визначає фінансову незалежність від зовнішніх джерел фінансування та оптимальну структуру активів і джерел їх покриття.

Багато зарубіжних авторів підкреслюють, що фінансова стійкість підприємства визначається правилами, спрямованими на підтримку рівноваги фінансових структур та на уникнення ризиків для кредиторів.

Незважаючи на територіальні відмінності і різницю в економічному розвитку економік України та зарубіжних країн, теоретичні підходи у визначенні поняття «фінансова стійкість підприємства» не мають істотних відмінностей.

Отже, фінансова стійкість підприємства – це такий його фінансовий стан, при якому забезпечується його платоспроможність на довгостроковий період і який визначає його фінансову незалежність від позикових коштів.

Відмітимо, що важливе значення при вивченні економічної сутності категорії «фінансова стійкість» має виділення основних ознак, що їй притаманні. На рисунку 1.1 представлено ознаки фінансової стійкості підприємства.

Рис. 1.1. Основні ознаки фінансової стійкості підприємства [17]

Як бачимо, виділено шість основних ознак поняття «фінансова стійкість», що характеризують його з різних сторін. Зрозуміло, що фінансова стійкість забезпечує стабільність діяльності підприємства. У довгостроковій

перспективі стійкість підприємства обумовлюється його стабільним фінансовим станом, інвестиційним кліматом, виробничим процесом.

Встановлено, що усі види стійкості тісно пов'язані між собою: кадрова та інформаційна стійкість виступають структурними елементами економічної стійкості. Виділяють такі види економічної стійкості: внутрішня, зовнішня, спадкова, загальна і фінансова. Виявлений взаємозв'язок між видами стійкості підприємства представлено в додатку А.

Головною компонентою економічної стійкості підприємства є його фінансова стійкість (рис. 1.2), за рахунок якої підприємство спроможне забезпечувати маркетингову та кадрову стійкість, сприяти розвитку виробничої та техніко-технологічної стійкості, підтримувати інвестиційну стійкість, підвищувати ефективність процесу управління. Отже, фінансова стійкість підприємства стає запорукою стабільного функціонування і розвитку підприємства.

Рис 1.2. Вплив фінансової стійкості на інші складові стійкості підприємства

1.2. Фактори впливу на фінансову стійкість та управління ризиком її втрати підприємством

Поняття фінансової стійкості є багатостороннім, глибоким і великим представленням. У національних і всесвітніх джерелах автори не погодилися з однозначним визначенням такого поняття. У багатьох наукових

дослідженнях, фінансову стійкість представляють як платоспроможність, фінансова незалежність, ліквідність, прибутковість, тобто як сукупність якихось показників. Необхідно відмітити, що при дослідженні питань суті фінансового аналізу організації що найбільш мають попит являються три підходи до встановлення поняття фінансової стійкості. Представники першого підходу - А.В. Грачев, А.В. Севастьянов, стверджують, що підприємство є фінансово стійким, у разі коли воно має в розпорядженні фінансові ресурси для закриття своїх фінансових зобов'язань вчасно [15].

Прибічники цієї точки зору фінансову стійкість розраховують шляхом застосування абсолютних і відносних показників і коефіцієнтів. Мінусом цієї точки зору є те, що використовувані показники є короткостроковими і середньостроковими, тобто не можуть гарантувати довгостроковий розвиток організації. Представники другого підходу ототожнюють фінансову стійкість з оцінкою величини і структури капіталу організації. Прибічниками цього підходу є Г.В. Савицкая, А.Д. Шеремет, М.В. Мірошник і так далі [16]. Основою аналізу, в даному випадку, виступають показники, що визначають розміри власного майна і його структури. Однією з альтернатив розрахунку розміру власного майна є розрахунок суми чистих активів відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності.

Згідно міжнародних стандартів, під прибутком мають на увазі суму чистих активів, суму чистих активів початку звітного періоду, що не перевищує у кінці звітного періоду, після вирахування усіх розподілів і платежів у власників в цьому періоді, а також після ліквідації спотворюючого впливу інфляції на облікові цифри. А.П. Градів, И.В. Мартынюк і інші, будучи прибічниками третього підходу, представляють аналіз фінансової стійкості як інструмент охорони організації від ризиків. У рамках цього підходу кількісна оцінка фінансової стійкості організації ведеться через використання кореляційно-регресивних моделей факторних взаємозв'язків. Використання основних положень цього підходу при

проведенні аналізу фінансової стійкості можна розглядати як одно з напрямів вдосконалення методики проведення аналізу в сучасних умовах.

Таким чином, зіставлення всіляких підходів до визначення поняття, що вивчається, представляє те, що фінансову стійкість треба досліджувати, застосовуючи різні системи показників, які використовуються у рамках вище розглянутих підходів. Також, слід зазначити, думки представників науково-фінансових шкіл. Так, В.В. Ковальов стверджує, що фінансова стійкість це здатність організації платити по своїх довгострокових зобов'язаннях. І.С. Колчина припускає, що суть фінансової стійкості проявляється в можливості забезпечення усіх запасів і витрат підприємства джерелами їх формування. Представник балтійської науково-фінансової школи, В.Н. Сергєєв вважає, що основою досягнення оптимального рівня фінансової стійкості організації є його зростання на основі збільшення прибутку капіталу.

А.В. Севастьянов представляє фінансову стійкість як фінансовий стан організації, що дозволяє виплачувати усі зобов'язання перед державою, персоналом, контрагентами завдяки постійним доходам і відповідності доходів і витрат. А ось В.В. Бондарів, стверджує, що фінансову стійкість складають краще складання і розподіл грошових коштів, необхідних для звичайної фінансово-господарської діяльності. Згідно О.В. Зеткиной, під фінансовою стійкістю підніметься гарантування прибуткової господарської діяльності організації за рахунок збільшення дієвості застосування виробничих ресурсів і управління підприємством.

А.Л. Бурцев представляє фінансову стійкість як сукупність тимчасових і просторових напрямів функціонування фінансового організму організації, викликані стабільністю або нестабільністю економічного розвитку [29]. Н.А. Бланк говорить про те, що фінансова стійкість підпорядкована фінансовій структурі організації і проявляється мірою підлеглих кредиторам і позичальникам. Зарубіжні аналітики фінансову стійкість представляють як сукупність фінансових структур і мінімізації ризиків для інвесторів і кредиторів.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що багатогранні думки про фінансову стійкість організації включають не поняття цього терміну, а перерахування показників, що характеризують стійкість організації. Одні автори обмежуються одним- двома показниками, що досить невиправдано.

Інші пропонують трактування фінансової стійкості, що виходить за периметр фінансового аналізу, що, у свою чергу, також є безрозсудним. Дослідивши існуючі визначення поняття "Фінансова стійкість" можна сказати, що фінансова стійкість - це багатогранне економічне явище, що визначає розміщення і витрачання фінансових ресурсів, а також їх відповідність кожному періоду. Розглянувши термінологічну сторону питання, можна сказати, що з методичної точки зору, фінансова стійкість представляється як якість економічної системи представляти баланс, що гарантує збереження головних характеристик системи в первинному виді в пліні певного часу і створювати умови стійкого функціонування. Методика, запропонована Д.В. Лисенком досить зручна в застосуванні, оскільки не потрібно внутрішню фінансову інформацію, але при цьому показує значне уявлення про стійкість.

Специфікою цієї методики є детальна порівняльна оцінка значень показників фінансової стійкості. Методика М.І. Глазунова оригінальна тим, що він пропонує розраховувати коефіцієнт власного оборотного капіталу по різних формулах залежно від способів його формування. Методика аналізу Л.В. Донцової і Н.А. Никифорової ґрунтована на аналізі змін структури капіталу. Аналізуючи за такою методикою, можна отримати зведення про фінансовий стан організації і дати оцінку резервам стійкості. Плюсом цієї методики є її простота. Необхідно відмітити, що застосування розглянутих методик на практиці може бути неоднозначним. В ході проведення аналізу не уникнути зіткнення з такими проблемами, як недолік методології оцінки результатів розрахунків, можливість неоднозначної оцінки рівня фінансової стійкості. Для вирішення таких проблем слід продовжувати дослідження в цій області і далі розробляти нові способи і прийоми аналізу [39].

Методи фінансового аналізу мають ряд особливостей. У - перших, це використання групи показників, які з усіх боків розкривають фінансову діяльність організації. По-друге, це виявлення, підрахунок і виявлення причин змін значень показників для ухвалення оптимальних фінансових рішень, націлених на підвищення фінансового стану організації і збільшення оптимальності застосування наявних фінансових ресурсів.

По-третє, цей чисельний вимір дії зовнішніх і внутрішніх чинників на об'єднаний показник. Основою методики економічного аналізу, як правило, виступають економіка, статистика, математика. Економічними методами аналізу вважаються порівняння, угруповання, графічний спосіб, балансовий і інші методи. Застосування середніх і відносних величин, індексний метод, кореляційний і регресивний аналіз характеризують статистичні методи аналізу.

Математичні методи, використовувані в економічному аналізі, включають методи моделювання, методи математичного програмування, методи дослідження операцій і інше. Російській практиці економічного аналізу характерні наступні методи аналізу фінансової стійкості. Суть горизонтального методу полягає в зіставленні будь-якої позиції з попереднім періодом. Підсумки горизонтального аналізу розкривають оцінку змін головних показників звітності, як бухгалтерської, так і фінансової. Цей метод застосовується при розгляді балансу.

Мінусом цього методу є те, що за умов інфляції з'являється непорівнянність даних і, як наслідок, перерахунок даних. Вертикальний або структурний аналіз використовується встановлення структури кінцевих фінансових даних. При цьому можна визначити дію кожного показника звітності на підсумок в цілому. Вертикальний метод застосовується при аналізі структури балансу через підрахунок питомої ваги різних статей балансу.

Як правило, це є обов'язковим для спостереження і моделювання структурних змін в групі активів і пасивів. Факторний аналіз вивчає дію

чинників на рівень результативного показника. Являється прямим, у разі ялини кінцевий показник розділяється на складові частини, і зворотним, у разі з'єднання елементів в загальний кінцевий показник. Найбільш оптимальними методами аналізу фінансової стійкості, на думку Г.Д. Капанадзе, являються: - метод оцінки чистих активів; - коефіцієнтний метод; - метод оцінки достатності власних обігових коштів на основі розрахунку співвідношення запасів і джерел їх формування, а також тривимірного показника; - дослідження і оцінка активів зміни структури активів з позиції створення передумов для гарантування фінансової стійкості [11].

Об'єкти бухгалтерського обліку, що враховуються організацією на забалансових рахунках, при визначенні вартості чистих активів до розрахунку не приймаються. Активи, що приймаються до розрахунку, включають усі активи організації, за винятком дебіторської заборгованості засновників (учасників, акціонерів, власників, членів) по внесках (вкладам) в статутний капітал (статутний фонд, пайовий фонд, складочний капітал), по оплаті акцій. Брані до розрахунку зобов'язання включають усі зобов'язання організації, за винятком доходів майбутніх періодів, визнаних організацією у зв'язку з отриманням державної допомоги, а також у зв'язку з безвідплатним отриманням майна. Вартість чистих активів визначається за даними бухгалтерського обліку. При цьому активи і зобов'язання приймаються до розрахунку за вартістю, що підлягає відображенню у бухгалтерському балансі організації (у нетто-оцінці за вирахуванням регулюючих величин) виходячи з правил оцінки відповідних статей бухгалтерського балансу.

Найбільш вживаним фінансовими аналітиками являється коефіцієнтний метод, що є розрахунком групи коефіцієнтів. За підсумками розрахунку значень коефіцієнтів визначається тип фінансової стійкості, формується аргументоване укладення і складається комплекс заходів, зорієнтованих на стабілізацію свідчень коефіцієнтів. У рамках коефіцієнтного методу можна виділити два напрями. Перше, це визначення значень коефіцієнтів, що визначають структуру капіталу. До них відносяться:

- коефіцієнт фінансової незалежності;
- коефіцієнт фінансового левериджа;
- коефіцієнт фінансової стійкості;
- коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними обіговими

коштами

- інші.

Другий напрям включає розрахунок коефіцієнтів, що характеризують рівень покриття зобов'язань. До них відносять:

- коефіцієнт покриття відсотків;
- коефіцієнт грошового покриття;
- коефіцієнт повного покриття витрат
- інші.

На сьогоднішній момент в теорії розроблена величезна кількість коефіцієнтів, що розкривають рівень фінансової стійкості. Велика частина показників фінансової стійкості показують взаємозв'язок різних статей балансу. Різні законодавчо-правові акти регламентують всілякі системи показників для проведення аналізу фінансової стійкості, що призводить до неможливості порівняння результатів аналізів. Також, безперервні зміни у формах бухгалтерської звітності роблять вплив на нормативні значення показників.

Коефіцієнтний метод досить популярний, за рахунок того, що дані для проведення аналізу доступні, а також за рахунок простоти розрахунку значень показників. Недоліками коефіцієнтного методу є, передусім, термінологічна невизначеність. Тобто коли один і той же показник може не лише по-різному називатися, але і розраховуватися.

Для розрахунку нормативних показників застосовуються норми, що склалися у світовій практиці. При цьому, слід врахувати, що звітність, сформована за російськими стандартами і звітність, складена за Міжнародними стандартами фінансової звітності матиме різні значення одних і тих же показників. Це пов'язано із специфікою методології

формування величини активів і джерел їх фінансування у форматі кожної з систем [30].

За змістом процесу розрізняють такі методи як: прогнозний, оперативний, поточний. Прогнозний або перспективний аналіз передбачає дослідження показників фінансово-господарської діяльності організації для визначення їх значень в перспективі. Прогнозний аналіз дає можливість припускати майбутнє, що у свою чергу, припускає постановку рішення завдань, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

Основою аналізу в даному випадку виступають дані первинного обліку і статистики. Поточний аналіз ґрунтується на даних бухгалтерської і статистичної звітності. За допомогою цього методу характеризується фінансово-господарська діяльність організації за місяць, квартал і рік наростаючим підсумком. Поточний аналіз найбільш оптимальний у кінці звітного періоду, оскільки саме тоді є можливість оперативно і правдиво оцінити кінцеві показники. Плюсом поточного аналізу є можливість зіставлення фактичних показників з плановими і даними за попередні періоди. Мінусом аналізу виступає відсутність можливості застосування виявлених резервів, оскільки вони є результатом минулих періодів.

Отже, методика фінансової стійкості представляється у вигляді прийомів і методів, набір яких розкритий в теорії і визначається аналітиком, що проводить аналіз. Дослідивши національну економічну літературу по фінансовому аналізу, можна зробити висновок про те, що на даний момент є досить велика кількість методів і способів аналізу фінансової стійкості. Таким чином, особливість діяльності організації, його галузева приналежність, характеризується різними співвідношеннями власного і позикового капіталу. Рекомендоване значення цього показника 0,5 (50%). При розрахунку застосовується формула співвідношення власних засобів до валюти балансу. 3. Коефіцієнт маневреності показує яка частина власних коштів вкладена в маневреніші активи організації. Таким чином, чим вище коефіцієнт маневреності, тим краще фінансовий стан.

Рекомендоване значення коефіцієнта 0,5-0,6 (50%-60%) При розрахунку вживана формула співвідношення власних обігових коштів до власного капіталу.

Коефіцієнт забезпеченості власними матеріальними оборотними активами визначає міра достатності матеріальних запасів власними джерелами. У разі перевищення матеріальних запасів аргументованої потреби в них, власні обігові кошти зможуть забезпечити лише яку те частина матеріальних запасів. З іншого боку, нестача матеріальних запасів для безперервної роботи організації з високим показником не вважається якістю хорошого фінансового стану. Оптимальна величина - 0,6 (60%). Розраховується шляхом співвідношення власних обігових коштів до запасів. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними активами характеризує частина оборотних активів організації, що фінансуються з власних джерел. Величина цього показника знаходиться залежно від ряду обставин.

Таким чином, в міжнародній практиці аналізу загальних рекомендацій в його величині і динаміки не наводиться. У практиці нормальним вважається значення 0,1 (10%). Розраховується шляхом співвідношення власних обігових коштів до оборотних активів. 6. Коефіцієнт капіталізації.

Знаходиться в дуже сильній залежності від галузевої приналежності організації, технології роботи. І, як наслідок, відсутнє нормативне значення. Проте, контрагенти вибирають організації яких власний капітал домінує над позиковими коштами. Збільшення цього показника означає збільшення залежності від інших чинників. Формула розрахунку коефіцієнта через співвідношення довгострокових зобов'язань до суми власних коштів і довгострокових зобов'язань. Коефіцієнт фінансової стабільності показує частину фінансових джерел, вживаних організацією тривалий час. Нормативна величина 0,5-0,6 (50%-60%). Розраховується співвідношенням суми власних коштів довгострокових зобов'язань до валюти.

Чисті активи організації - це активи за мінусом зобов'язань. Чисті активи організації характеризують ліквідність організації, значення повинне

перевищувати суму статутного капіталу. Оборотний капітал встановлює дефіцит або профіцит короткострокових активів над короткостроковими зобов'язаннями. Зменшення показника негативно характеризує діяльність організації.

Розраховується шляхом віднімання з короткострокових активів короткострокових зобов'язань. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує величину короткострокових зобов'язань, яка може бути погашена на певну дату. Величина грошових коштів представляється у вигляді страхового запасу, оправленою для розрахунку по короткострокових незбалансованих грошових потоках. І, як наслідок, їх розмір повинен підтримуватися на рівні безпечного мінімуму. При розрахунку цього коефіцієнта слід враховувати галузеві особливості, структуру поточних активів і термінів виконання зобов'язань. Нормативне значення - 0,2 (20%).

Розраховується шляхом співвідношення суми грошових коштів і короткострокових фінансових вкладень до короткострокових зобов'язань. Коефіцієнт ліквідності визначає долю короткострокових зобов'язань організації, яка може бути виконана за рахунок грошових коштів і очікуваних надходжень. Рекомендоване значення - 0,8-1 (80%- 100%).

Формула розрахунку : співвідношення суми грошових коштів, короткострокових фінансових вкладень і короткострокової дебіторської заборгованості до короткострокових зобов'язань.

Коефіцієнт поточної ліквідності показує, в якому ступені оборотні активи забезпечують короткострокові зобов'язання. Величина коефіцієнта ставить межу надійності для вірогідного зменшення ринкової вартості активів організації, що є наслідком невизначених обставин, здатних змінити потік грошових коштів. Нормативним вважається значення - 2 (200%). Значення нижче одиниці говорить про відсутність можливості оплачувати рахунки організації.

При величині вище 3, слід говорити про нераціональність структури капіталу. Розраховується через співвідношення короткострокових активів до

короткострокових зобов'язань. Згідно з нормативно-законодавчою базою і інших наукових джерел, наводяться рекомендовані або нормативні значення розглянутих показників. Оскільки значення показників безпосередньо залежать багатьох чинників: галузевої приналежності, особливостей видів діяльності, умов кредитування, структури джерел засобів і так далі. Розглянутий нами перелік показників аналізу фінансової стійкості не є закритими, його можна продовжити і розрахувати частку позикового капіталу у результаті балансу, величину власних засобів в розрахунку на рубель позикових і так далі.

Застосування тих або інших показників при аналізі фінансової стійкості залежить від мети аналізу і можливостями аналітика. Думки багатьох учених і аналітиків сходяться в одному, при аналізі необхідно застосовувати не один узагальнювальний показник, а цілу систему.

Фінансові коефіцієнти широко застосовуються в аналізі фінансової стійкості, незважаючи на ряд недоліків. Недоліками коефіцієнтного методу є:

1. відсутність єдиного підходу і єдиних формул для розрахунку багатьох показників.;
2. величини коефіцієнтів і рекомендовані межі змін не є безперечними;
3. визначення коефіцієнтів на початок і кінець звітного періоду, виявлення їх динаміки і відхилень від нормативних значень не показує усього механізму досягнення цих нормативних значень;
4. дослідження фінансово-господарського стану організації на початок і кінець звітного періоду не дає можливості сформулювати повну думку про роботу організації в течії періоду.

Проте, разом з недоліками, коефіцієнтний метод має ряд переваг :

1. значення коефіцієнтів зрозумілі для усіх категорій користувачів;
2. дає можливість виявити тенденції в динаміці фінансового положення організації;
3. коефіцієнти позбавляють від дії інфляційних процесів;

4. Фінансові коефіцієнти широко застосовуються в аналізі фінансової стійкості, незважаючи на ряд недоліків.

Недоліками коефіцієнтного методу є:

1. відсутність єдиного підходу і єдиних формул для розрахунку багатьох показників.;

2. величини коефіцієнтів і рекомендовані межі змін не є безперечними;

3. визначення коефіцієнтів на початок і кінець звітного періоду, виявлення їх динаміки і відхилень від нормативних значень не показує усього механізму досягнення цих нормативних значень;

4. дослідження фінансово-господарського стану організації на початок і кінець звітного періоду не дає можливості сформулювати повну думку про роботу організації в течії періоду.

Проте, разом з недоліками, коефіцієнтний метод має ряд переваг:

1. значення коефіцієнтів зрозумілі для усіх категорій користувачів;

2. дає можливість виявити тенденції в динаміці фінансового положення організації;

3. коефіцієнти позбавляють від дії інфляційних процесів.

Дія зовнішніх факторів зумовлена загальним макроекономічним станом який склався в країні, та їх виникнення безпосередньо не пов'язано з діяльністю підприємства. Найчастіше зовнішні фактори впливають на фінансову стійкість підприємства не прямо, а опосередковано через вплив на внутрішні фактори.

Серед групи економічних факторів слід виокремити такі: стадія економічного розвитку країни, темп інфляції, інвестиційний клімат, кон'юнктура ринку, конкуренція, податкова політика, стан розвитку фінансового ринку[25].

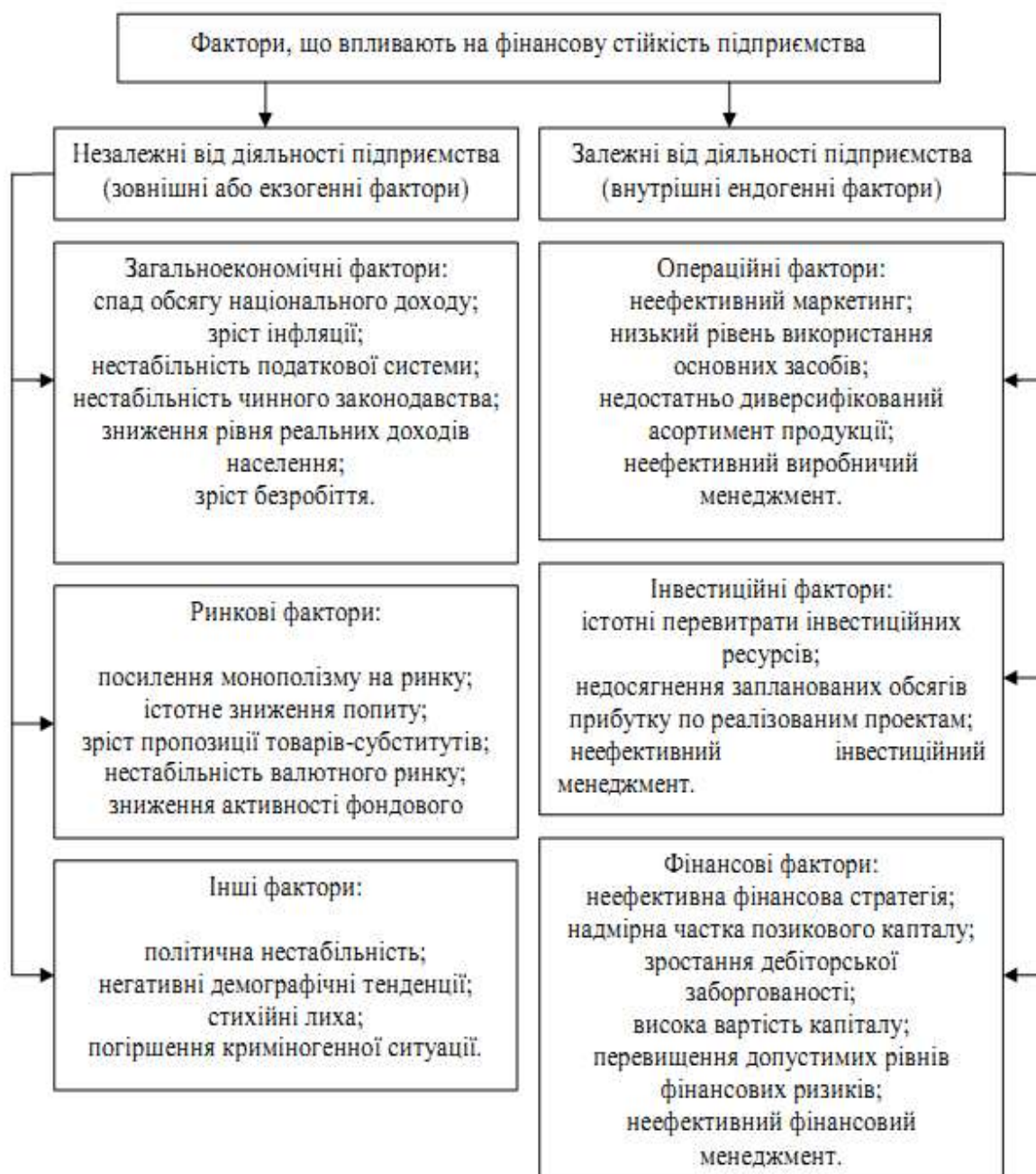

Рис. 1.3. Основні фактори, що впливають на фінансову стійкість підприємства

Фінансові фактори зовнішнього середовища складаються з грошово-кредитної політики, валютної політики та рівня облікової ставки.

Соціально-політичні фактори включають: соціально-політична стабільність, рівень зайнятості населення, законотворча діяльність, регіональна та національна політика, антимонопольна політика, зовнішньоекономічна політика країни.

Демографічні фактори: чисельність та структура населення, рівень життя населення та платоспроможного попиту.

Науково-технічні фактори: рівень розвитку науки і техніки, динаміка інноваційного процесу, міжнародне науково-технічне співробітництво[26].

1.3. Методичний інструментарій оцінки і прогнозування фінансової стійкості підприємства

Значна кількість підходів до визначення складу та сутності чинників, що впливають на фінансову стійкість підприємства, обумовлює відсутність в економічній літературі єдиного алгоритму аналізу їх впливу. Передумовою аналізу фінансової стійкості є здійснення оцінки фінансового стану підприємства за допомогою системи показників, розрахованих на основі даних фінансової звітності. Оцінка фінансового стану підприємства на основі системи абсолютних та відносних показників дає змогу зробити висновок про рівень фінансової стійкості підприємства.

За абсолютний показник фінансової стійкості приймають наявність власних оборотних коштів. Це розрахунковий показник і визначається за формулою:

$$\text{ВОК} = \text{ВК} - \text{НА} \quad (1.1)$$

де ВОК– власний оборотний капітал;

ВК– власний капітал;

НА– необоротні активи.

Даний показник показує, яка сума необоротних активів сформована за рахунок власного капіталу.

Джерелами формування довгострокових активів є власний капітал та довгострокові зобов'язання, але вони можуть формуватись і за рахунок короткострокових кредитів. Поточні активи формуються за рахунок власного капіталу та короткострокових зобов'язань. Наявність власного оборотного

капіталу буде характеризувати фінансову залежність підприємства та його фінансовий стан [36].

Для визначення типу фінансової стійкості розраховують такі абсолютні показники:

– надлишок (+) чи нестача (–) власних оборотних коштів для формування запасів, який визначається за формулою:

$$\pm \text{ВОК} = \text{ВОК} - \text{З} \quad (1.2)$$

де З – запаси і витрати;

– надлишок (+) чи нестача (–) власних і довгострокових джерел формування запасів, що визначається за формулою:

$$\pm \text{ВД} = \text{ВОК} + \text{ДсЗ} - \text{З} \quad (1.3)$$

де ДсЗ – довгострокові зобов'язання;

– надлишок (+) чи нестача (–) загальної величини основних джерел формування запасів:

$$\pm \text{ЗВ} = \text{ВОК} + \text{ДсЗ} + \text{КсЗ} - \text{З} \quad (1.4)$$

де КсЗ – короткострокові зобов'язання.

В залежності від значення цих показників відносно нуля, виділяють чотири типи фінансової стійкості: абсолютна фінансова стійкість, нормальна фінансова стійкість, нестійкий фінансовий стан та критичний фінансовий стан [37].

Абсолютна фінансова стійкість характеризується тим, що підприємство має високий рівень фінансової незалежності. Приблизно 80% майна формується за рахунок власних засобів. Підприємством не використовуються довгострокові позикові засоби, розширення виробництва здійснюється за рахунок власних ресурсів. У цьому випадку, абсолютні показники фінансової стійкості повинні мати такі значення:

$$\begin{cases} \text{ВОК} - \text{З} \geq 0 \\ \text{ВОК} + \text{ДсЗ} - \text{З} \geq 0 \\ \text{ВОК} + \text{ДсЗ} + \text{КсЗ} - \text{З} \geq 0 \end{cases} \quad (1.5)$$

Для кожного типу фінансової стійкості визначається тривимірний показник(S):

$$S = \begin{cases} 1, \text{ якщо } \pm \text{ВOK} > 0, \pm \text{ВД} > 0, \pm \text{ЗВ} > 0 \\ 0, \text{ якщо } \pm \text{ВOK} < 0, \pm \text{ВД} < 0, \pm \text{ЗВ} < 0 \end{cases} \quad (1.6)$$

Для абсолютного типу фінансової стійкості тривимірний показник матиме такий вигляд: (1;1;1).

Нормальна фінансова стійкість характеризується порушеннями в пропорціях фінансування оборотних активів. Рівень стійкості знаходиться в допустимих межах, проте в структурі заборгованості переважає кредиторська. Незважаючи на те, що підприємство випробовує дефіцит довгострокових джерел формування оборотних коштів, автономність підприємства знаходиться на рівні, що дозволяє використовувати кредитні ресурси при виникненні невірноваженого фінансового потоку.

Абсолютні показники за даного типу фінансової стійкості мають такі значення:

$$\begin{cases} \text{ВOK} - \text{З} < 0 \\ \text{ВOK} + \text{ДcЗ} - \text{З} \geq 0 \\ \text{ВOK} + \text{ДcЗ} + \text{КcЗ} - \text{З} \geq 0 \end{cases} \quad (1.7)$$

Тривимірний показник – (0;1;1).

Нестійкий фінансовий стан характеризується дефіцитом основних джерел формування оборотних активів. Товарно-матеріальні запаси, в основному, формуються за рахунок кредиторської заборгованості, що приводить при невчасному погашенні дебіторської заборгованості до значного зростання короткострокових пасивів, підвищення рівня зовнішньої залежності. При такому становищі абсолютні показники мають значення:

$$\begin{cases} \text{ВOK} - \text{З} < 0 \\ \text{ВOK} + \text{ДcЗ} - \text{З} < 0 \\ \text{ВOK} + \text{ДcЗ} + \text{КcЗ} - \text{З} \geq 0 \end{cases} \quad (1.8)$$

Тривимірний показник нестійкого фінансового стану – (0;0;1).

При критичному фінансовому стані підприємство не в змозі формувати всі запаси і витрати за рахунок нормальних джерел фінансування і знаходиться на межі банкрутства. У такому разі, значення всіх абсолютних показників будуть менше нуля [26].

$$\begin{cases} \text{ВOK} - \text{З} < 0 \\ \text{ВOK} + \text{ДсЗ} - \text{З} < 0 \\ \text{ВOK} + \text{ДсЗ} + \text{КсЗ} - \text{З} < 0 \end{cases} \quad (1.9)$$

Тривимірний показник для критичного типу фінансової стійкості – (0;0;0).

Для більш повної характеристики фінансової стійкості підприємства, отримані аналітичні дані групуються у вигляді таблиці.

Крім абсолютних, застосування відносних показників аналізу фінансової стійкості підприємства дозволяє більш детально її оцінити. Основою такого аналізу є коефіцієнтний метод. Методичні підходи до визначення фінансової стійкості за допомогою фінансових коефіцієнтів є найбільш поширеними. При використанні даного методу кількість фінансових коефіцієнтів коливається від одного до шістнадцяти і більше [38].

Найбільш вживані відносні показники, що дозволяють здійснити аналіз фінансової стійкості підприємства (по групам), наведено в фінансовій звітності.

Коефіцієнт автономії характеризує частку власного капіталу в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність.

$$\text{Кавт} = \text{ВК} \div \text{А} \quad (1.10)$$

де А – активи.

Чим вище його значення, тим більш фінансово стійким і незалежним від зовнішніх кредиторів є підприємство. Загальна сума заборгованості не повинна перевищувати суму власних джерел фінансування, тобто джерела фінансування підприємства мають бути хоча б на 50 % сформовані за рахунок власних коштів. Отже, оптимальне значення коефіцієнта автономії має становити 0,5-0,7.

Коефіцієнт фінансування показує співвідношення власного та позикового капіталу.

$$K_{\text{фін}} = \text{ВК} \div \text{ПК} \quad (1.11)$$

де ПК – позиковий капітал.

Даний коефіцієнт вказує на можливість покриття власним капіталом вартості позикових коштів. Значення коефіцієнта повинно бути більше 1 [58].

Коефіцієнт фінансового важелю показує, скільки одиниць залучених коштів припадає на кожну одиницю власних.

$$K_{\text{ф.в.}} = \text{ПК} \div \text{ВК} \quad (1.12)$$

За цим коефіцієнтом здійснюють найбільш загальну оцінку фінансової стійкості. Зростання значення коефіцієнта у динаміці призведе до підвищення фінансового ризику, посилення залежності підприємства від зовнішніх кредиторів та зниження його фінансової незалежності і фінансової стійкості. Але в той же час таке зростання сприяє і зростанню прибутковості власного капіталу. Таким чином, для підприємства важливо досягти оптимального співвідношення між позиковим і власним капіталом [39].

Оптимальним є значення коефіцієнта фінансового важелю $\leq 0,7$. Критичне значення – 1.

Коефіцієнт покриття інвестицій характеризує частку власного капіталу та довгострокових зобов'язань в загальній сумі активів підприємства та розраховується за формулою:

$$K_{\text{п.і.}} = (\text{ВК} + \text{ДсЗ}) \div \text{А} \quad (1.13)$$

Нормативне значення даного коефіцієнта – 0,9, критичним вважається зниження значення показника до 0,75 [19].

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів обчислюють за формулою:

$$K_{\text{дс.з.}} = \text{ДсЗ} \div (\text{ВК} + \text{ДсЗ}) \quad (1.14)$$

Зростання коефіцієнта $K_{\text{дс.з.}}$ у динаміці є негативною тенденцією і означає, що з позиції довгострокової перспективи підприємство все більше й більше залежить від зовнішніх кредиторів.

Коефіцієнт короткострокової заборгованості відображає частку короткострокових зобов'язань у загальній сумі власного капіталу підприємства і розраховується за формулою:

$$K_{кз.з.} = K_{сз} \div ВК. \quad (1.15)$$

Збільшення значення даного коефіцієнта підвищує залежність підприємства від короткострокових джерел фінансування, потребує підвищення ліквідності активів для забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Значення показника повинно складати $\geq 0,5$ [40].

Коефіцієнт кредиторської заборгованості характеризує частку кредиторської заборгованості в загальній сумі зобов'язань підприємства.

$$K_{кз} = KЗ \div (ДсЗ + K_{сз}) \quad (1.16)$$

де КЗ– кредиторська заборгованість.

Коефіцієнт мобільних та іммобілізованих коштів показує, скільки оборотних активів припадає на кожну одиницю необоротних активів підприємства, і розраховується за формулою:

$$K_{мік} = А \div НА \quad (1.17)$$

де А– оборотні активи.

Чим вище значення даного показника, тим більше коштів авансується у оборотні активи підприємства [32].

Коефіцієнт постійного активу показує, яка частка власного капіталу спрямовується на покриття вартості необоротних активів підприємства.

$$K_{п.а.} = НА \div ВК \quad (1.18)$$

Нормативне значення даного показника складає 0,5-0,8.

Коефіцієнт реальної вартості майна показує, яку частку у вартості майна підприємства складають засоби виробництва.

$$K_{рвм} = (З + ВЗ + НВ + МШП) \div А \quad (1.19)$$

де З– основні засоби;

ВЗ– виробничі запаси;

НВ– незавершене виробництво;

МШП– малоцінні та швидкозношувані предмети.

Даний показник відображає рівень виробничого потенціалу підприємства та забезпеченість засобами виробництва основної діяльності і виробничого процесу. Значення цього коефіцієнта повинно бути $\geq 0,5$ [41].

Коефіцієнт вартості основних засобів характеризує частку основних засобів у загальній сумі майна підприємства.

$$K_{\text{воз}} = Z \div A \quad (1.20)$$

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами показує, яка частка оборотних активів сформована за рахунок власних джерел і розраховується за формулою:

$$K_{\text{звок}} = \text{ВОК} \div A \quad (1.21)$$

Нормативне значення складає $\geq 0,1$. Чим вище значення даного показника, тим більше у підприємства можливостей у проведенні незалежної фінансової політики.

Коефіцієнт забезпечення запасів власними оборотними коштами показує, в якій мірі запаси підприємства сформовані за рахунок власних джерел і не потребують у залученні позикових джерел.

$$K_{\text{ззвок}} = \text{ВОК} \div Z \quad (1.22)$$

Нормативне значення $\geq 0,5$.

Коефіцієнт співвідношення запасів і власних оборотних коштів є оберненим до попереднього показники.

$$K_{\text{сзвок}} = Z \div \text{ВОК} \quad (1.23)$$

Нормативне значення цього показника складає ≥ 1 . Значне перевищення цього значення свідчить про погіршення фінансового становища підприємства, так як значна частка капіталу вкладена у вартість запасів [12].

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частка власного оборотного капіталу знаходиться в обороті, тобто у формі, яка дає змогу вільно ними маневрувати, а яка капіталізована.

$$K_{\text{мвк}} = \text{ВОК} \div \text{ВК} \quad (1.24)$$

Для забезпечення ефективності використання власного капіталу підприємства необхідно, щоб коефіцієнт маневреності за своїм значенням був досить високим. Для визначення його оптимального значення потрібно цей показник по підприємству порівняти із середнім його значенням по галузі або у підприємств-конкурентів. Чим більш значення показника наближено до 1, тим більш підприємство фінансово стійке.

Коефіцієнт маневреності функціонального капіталу характеризує ту частку власного оборотного капіталу, яка знаходиться у формі оборотних активів, які мають максимальну ліквідність.

$$K_{mfk} = (ГК + ПФІ) \div ВОК \quad (1.25)$$

де ГК – грошові кошти;

ПФІ – поточні фінансові інвестиції.

Значення цього показника повинно знаходитись в межах(0;1).

Коефіцієнт вартості матеріальних оборотних коштів у майні показує частку оборотних коштів у загальній вартості майна підприємства.

$$K_{mok} = A \div A \quad (1.26)$$

Дане співвідношення повинно бути таким, щоб частка оборотних активів забезпечувала безперервність виробництва та, у разі необхідності, свою швидку ліквідність [37].

Також поряд з коефіцієнтним методом аналізу фінансової стійкості підприємства використовується інтегральний метод.

Інтегральний метод дає змогу дати інтегровану оцінку рівню фінансової стійкості. Його можна застосовувати в умовах економічної кризи, коли зв'язки підприємства з контрагентами порушені і відбувається процес налагодження ним нових зв'язків з партнерами, зацікавлених у достатній фінансовій стійкості [25].

Показники фінансової стійкості за цього підходу характеризують стан і структуру активів підприємства та забезпеченість їх джерелами фінансування. Алгоритм визначення узагальнюючого коефіцієнта

фінансової стійкості на основі розрахунку системи показників наведено на рисунку 1.4.

Рис. 1.4. Алгоритм визначення узагальнюючого коефіцієнта фінансової стійкості підприємства [35]

Цей підхід цікавий тим, що на відміну від усіх охарактеризованих вище, в процесі його здійснення кожний з показників розглядається у взаємозв'язку з іншими показниками.

Крім того, для загальної оцінки фінансового стану за цим підходом використовують узагальнюючий показник зміни фінансової стійкості підприємства (ФС), який розраховується за формулою:

$$\Phi_c = \frac{1 + 2 \times K_{дс.з}^1 + K_{ззвок}^1 + 1 \div K_{ф.в.}^1 + K_{рвм}^1 + K_{п.а}^1}{1 + 2 \times K_{дс.з}^0 + K_{ззвок}^0 + 1 \div K_{ф.в.}^0 + K_{рвм}^0 + K_{п.а}^0} - 1 \quad (1.27)$$

де $K_{дс.з}^1$, $K_{дс.з}^0$ – коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів у звітному та попередньому періодах;

$K_{ззвок}^1$, $K_{ззвок}^0$ – коефіцієнт забезпечення запасів власним оборотним капіталом у звітному та попередньому періодах;

$K_{ф.в.}^1$, $K_{ф.в.}^0$ – коефіцієнт фінансового важелю у звітному та

попередньому періодах;

$K_{рвм}^1$, $K_{рвм}^0$ – коефіцієнт реальної вартості майна у звітному та попередньому періодах;

$K_{п.а.}^1$, $K_{п.а.}^0$ – коефіцієнт постійного активу у звітному та попередньому періодах.

Критерії оцінки узагальнюючий показник зміни фінансової стійкості підприємства такі:

- якщо $ФС > 0$, то рівень фінансової стійкості підприємства збільшився;
- якщо $ФС < 0$, то рівень фінансової стійкості підприємства знизився.

Основною перевагою цього підходу є можливість своєчасного виявлення негативних тенденцій зміни фінансової стійкості та усунення або нейтралізація причин такої ситуації [42].

Таким чином, застосування вказаних методичних підходів забезпечує можливість оцінки фінансової стійкості підприємства в комплексі та визначення факторів, що впливають на забезпечення і підтримку стійкого фінансового стану господарюючого суб'єкта.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТОВ «МІН-АГРО» ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Організаційно-економічна характеристика ТОВ «Мін-Агро»

Товариство з обмеженою відповідальністю «МІН-АГРО» створено в 2011 році, метою якого стало здійснення підприємницької діяльності по забезпеченню сільськогосподарських підприємств мінеральними добривами і засобами захисту рослин.

За цей час підприємство змогло організувати дилерську регіональну мережу, логістичний центр та орендувати склади, які відповідають сертифікації умов зберігання мінеральних добрив. Стабільні партнерські відносини з великими виробниками і постачальниками агрохімічної продукції Європи, Центральної Азії та СНД дають можливість забезпечувати сільськогосподарський сектор України необхідною продукцією. Всі складські комплекси і агрохімічні склади обладнані залізничними та автомобільними рампами, що дозволяє здійснювати завантаження на будь-які типи вагонів і автомобілів.

ТОВ «Мін-Агро» здійснює реалізацію мінеральних добрив таких як: селітра, карбамід, сульфат амонію, КАС-32, аміачна вода, безводний аміак, амофос, нітроамофоска, сульфоамофос, суперфосфат, діаммофоска, супрефос, суперагро. Дане товариство надає послуги з доставки міндобрив на фермерські господарства по всій території України авто- і залізничним транспортом зі складів і від заводів-виробників в мінімальний термін. Склади, які знаходяться по всій території України, дають можливість компанії здійснювати відвантаження і доставку продукції в зручний час для клієнта.

Компанія ТОВ «Мін-Агро» є постачальником високоякісних мінеральних добрив, які допомагають сільськогосподарським

товаровиробникам отримувати рекордні врожаї незалежно від погодних умов. Нині агрохімія є основою сільського господарства. Отримати високі врожаї і якісну сільськогосподарську продукцію в умовах інтенсивного землеробства без застосування мінеральних добрив практично неможливо.

ТОВ «Мін-Агро» активно співпрацює з усіма провідними виробниками мінеральних добрив країн СНД (Білорусія, Казахстан, Узбекистан) і України такими, як ПАТ «Азот» місто Черкаси, ЗАТ "Кримський ТИТАН», ВАТ «Дніпровський завод мінеральних добрив», ВАТ «Дніпро АЗОТ», ВАТ «Рівнеазот», ДП «Одеський припортовий завод», ВАТ «Сумхімпром» та ін.

До товарного асортименту ТОВ «Мін-Агро» належать:

- азотні добрива (аміачна селітра, карбамід, сульфат амонію, КАС-32, аміачна вода);
- фосфорні (амофоска, нітроамофоска, Діамофоска, Супрефос, суперагро);
- калійні (калій хлористий, калій магnezія);
- «Сіровмістні» добрива (сульфат амонію, сульфоамофос), а також тукоsumіші, на основі різних компонентів з різним співвідношенням NPK, спеціальні водорозчинні добрива для відкритого і закритого ґрунту. Це дає можливість найбільш ефективно і повною мірою забезпечити мікроелементами сільськогосподарські культури незалежно від кліматичних зон України.

До конкурентних переваг ТОВ «Мін-Агро» належать:

- надійність поставок мінеральних добрив, гарантована наявністю продукції на складах;
- доступна ціна і висока якість мінеральних добрив;
- оперативна доставка залізною дорожнім і автомобільним транспортом мінеральних добрив на будь яке господарство в зручний клієнтові час;

Товариство діє з метою отримання прибутку від здійснення підприємницької діяльності, розширення ринку товарів та послуг, розвиток виробництва шляхом інвестування в найбільш перспективні галузі,

підвищення ефективності використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів на основі загальної діяльності. Для досягнення основної мети ТОВ «Мін-Агро» у встановленому законом порядку має право і здійснює такі види діяльності:

- виробництво різноманітної хімічної продукції (аміаку, мінеральних добрив, азотної кислоти, іншої продукції для потреб сільського господарства);

- реалізація виробленої продукції споживачам в Україні та за кордоном, а також виконання робіт та надання послуг;

- додаткова обробка та поліпшення споживчих властивостей мінеральних добрив шляхом фасовки, грануляції, зберігання, введення мікродомішок до мінеральних добрив і транспортування мінеральних добрив, та інших видів продукції власного виробництва;

- виробництво кормових домішок, засобів захисту рослин, стимуляторів росту та виробництво сільськогосподарської продукції;

- виробництво особливо небезпечних хімічних речовин;

- виробництво пестицидів та агрохімікатів, оптова та роздрібна торгівля пестицидами та агрохімікатами;

- внутрішні та міжнародні перевезення вантажів і пасажирів, надання транспортно-експлуатаційних послуг;

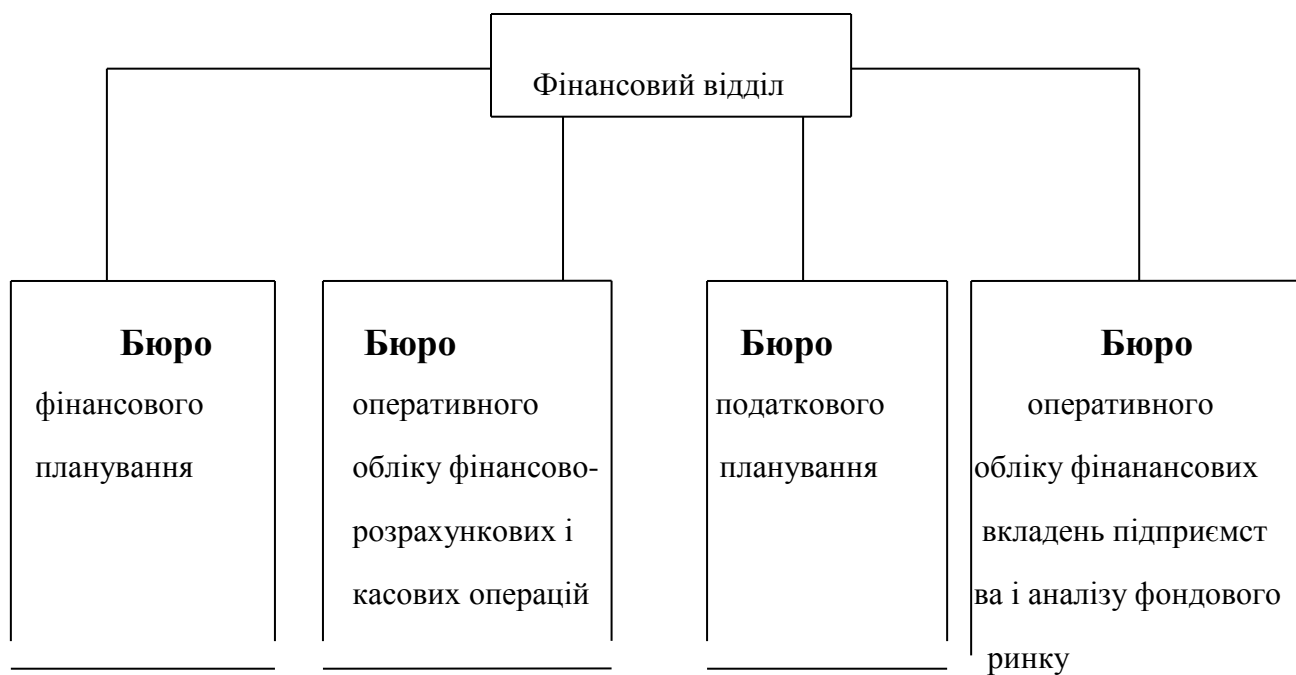
- реалізація некондиційних матеріалів та неліквідів продукції;

- розробка та впровадження ефективних агропромислових технологій;

- здійснює зовнішньоекономічну діяльність.

Організаційна структура є лінійно – функціональною. Генеральному директору підпорядковані технічний директор, директор з економіки та управління, директор з маркетингу, головний бухгалтер, заступники генерального директора: з кадрів, із соціальних питань, з фінансів, з питань власності та цінних паперів, з безпеки та режиму, з охорони праці, начальник юридичного управління.

На підприємстві організацією фінансової діяльності займається фінансовий відділ, структура якого наведена на рис. 2.1.

Рис .2.1. Організаційна структура управління фінансами ТОВ «Мін-Агро»

Структура, функції і відповідальність всіх підрозділів, їх відносини з іншими ланками управління визначається Положенням про фінансовий відділ.

Основні функції фінансового відділу товариства:

- забезпечення фінансування господарської діяльності підприємства;
- розробка фінансової програми розвитку підприємства;
- визначення інвестиційної політики;
- визначення кредитної політики;
- встановлення кошторисів витрат грошових коштів для всіх підрозділів підприємства;
- розробка валютної політики і забезпечення валютної доходності;
- фінансове планування, участь у складанні бізнес – плану;
- здійснення розрахунків з постачальниками, підрядчиками, банками, бюджетами;

- аналіз фінансово – господарської і зовнішньоекономічної діяльності;
- ведення фінансового обліку, складання бухгалтерського балансу та форм фінансової звітності;
- проведення трастових, лізингових та інших операцій.

Низка функцій реалізується фінансовим відділом спільно з бухгалтерією. Так, розробляються уніфіковані внутрішні бухгалтерські й звітні форми, порядок формування цінової політики, правила розрахунку між підприємствами тощо.

Встановлено, що діяльність ТОВ «Мін-Агро» у 2017р. та 2019 р. не була прибутковою, при чому збитковість підприємства зумовлена високою собівартістю та низькими цінами товарного асортименту.

Виходячи з оцінки внутрішнього стану підприємства та досліджень зовнішнього оточення нижче приведений *SWOT*-аналіз діяльності ТОВ «Мін-Агро» (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

SWOT - аналіз діяльності ТОВ «Мін-Агро»

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • відносно низькі ціни; • висока якість мінеральних добрив; • персонал з досвідом роботи; • оперативність доставки продукції до клієнтів; • готовність керівництва до ризику. 	<ul style="list-style-type: none"> • висока собівартість продукції; • висока зношеність основних виробничих фондів; • відсутність структурних підрозділів з маркетингу; • наявність нерентабельних видів діяльності; • високий рівень заборгованості; • наявність суми непокритого збитку; • брак фінансових ресурсів, збитковість діяльності; • неефективне використання ресурсів підприємства; • наявність дебіторської заборгованості; • недостатньо налагоджені зв'язки з постачальниками; • недостатньо обґрунтовані стратегічні дії (у тому числі по переміщенню на ринку)

Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • розширення ринків збуту продукції; • нарощування власного та оборотного капіталу; • зростання продуктивності праці та матеріальної забезпеченості працівників; • підвищення рівня професійності кадрів; • розширення асортименту продукції; • проведення модернізації технологічного устаткування; • нарощення експортного потенціалу. 	<ul style="list-style-type: none"> • збільшення рівня конкуренції в галузі; • технологічне відставання; • невдала інвестиційна політика; • зниження рівня кваліфікації кадрового складу.

ТОВ «Мін-Агро» перебуває в досить скрутному становищі, наявність високого рівня заборгованості, непокритого збитку та збитковість діяльності підприємства може призвести до його банкрутства. Тому необхідно використати всі можливості підприємства, які дадуть змогу ліквідувати низку недоліків та перетворити їх у сильні сторони.

Основні показники роботи підприємства вираженні у балансі підприємства Ф-1 та звіті про фінансові результати Ф-2. На основі звітних даних ТОВ «Мін-Агро»

проведемо розрахунок основних економічних показників (табл. 2.2).

Дані таблиці 2.2 свідчать, що за аналізований період спостерігається тенденція до зменшення доходу від реалізації продукції: у 2018 році він становив 6159346 тис. грн., а вже в 2019 – 4610884 тис. грн., тобто відбулося зменшення на 74,86%. В свою чергу зріс чистий збиток на 124,86%, середньорічна вартість основних засобів – на 197,05%.

Аналізуючи фондівдачу як показник, що характеризує рівень виробництва валової (товарної) продукції на одиницю оборотних активів, бачимо, що відбулося зростання значення даного показника у 2019 році порівняно з базовим 2012 роком майже у 7 разів. Це є позитивним явищем для підприємства, оскільки пов'язане зі підвищенням продуктивності праці. За нормативним значенням для ефективного розвитку підприємства фондівдача повинна прямувати до збільшення.

Таблиця 2.2

Основні економічні показники діяльності ТОВ «Мін-Агро» , 2012-2019 рр.

Показники	2012 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення, 2019-2012 рр.	Темп приросту, %
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	4902371	6663021	6159346	4610844	-1548502	74,86
Валовий прибуток, тис. грн.	(0)	(456482)	510943	-620990	-1131933	-121,54
Чистий прибуток, тис. грн.	(191089)	(192600)	(1088083)	1358533	270450	124,86
Середньорічна вартість основних засобів, тис.	712882	1262054,5	11942215	1404696	691814	197,05
Фондовіддача, грн.	0,35	0,52	0,47	3,28	2,81	697,87
Рентабельність діяльності підприємства %	-0,06	-0,05	-0,23	-0,29	-0,06	126,09
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт)	(3717522)	(5571900)	(6056978)	5321834	9039356	-143,16
Власні оборотні кошти, тис. грн.	-271899	-1518134	-2840462	-4059705	-1219243	142,92

Джерело: розраховано автором згідно з фінансовою звітністю ТОВ «Мін-Агро» , 2017-2019 рр.

Аналізуючи власні оборотні кошти (кошти, які постійно перебувають у розпорядженні підприємства і формуються за рахунок власних ресурсів), спостерігаємо їх недостатність. Основними причинами браку власних оборотних коштів можуть бути: слабка відповідальність підприємства за формування власних оборотних коштів та їх нецільове використання; несвоєчасне фінансування приросту нормативу оборотних коштів; наявність дебіторської заборгованості.

2.2. Оцінка фінансового стану підприємства ТОВ «Мін-Агро»

Обґрунтованість господарських рішень на мікро-та макро- рівнях значною мірою залежить від результатів оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання, зміст якої виходить за межі обчислення окремих коефіцієнтів і передбачає вивчення комплексу показників, які відображають різні аспекти діяльності підприємства. Фінансовий стан підприємства – це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика якості його діяльності.

У свою чергу, фінансовий стан підприємства формується в процесі його взаємовідносин із постачальниками, покупцями, акціонерами, податковими органами, банками та іншими партнерами, результати яких знаходять своє відображення на показниках фінансового стану. Саме від цих показників і залежить подальше функціонування підприємства, його конкурентоспроможність поряд з іншими суб'єктами підприємницької діяльності. Тому дуже важливо поліпшувати показники фінансового стану підприємств [43].

Під фінансовим станом підприємства розуміють ступінь забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності, а також своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями. У ньому знаходять відображення у вартісній формі загальні результати роботи підприємства з управління фінансовими ресурсами [44].

Фінансовий стан підприємства визначається такими елементами:

- 1) прибутковість роботи підприємства;
- 2) оптимальність розподілу прибутку, що залишився у розпорядженні підприємства після сплати податків і обов'язкових платежів;
- 3) наявність власних фінансових ресурсів не лише мінімально – необхідного рівня для організації виробничого процесу і процесу реалізації продукції;

- 4) раціональне розміщення основних і оборотних фондів;
- 5) платоспроможність та ліквідність.

Якщо підприємство досягає в цих напрямках необхідних параметрів то його фінансовий стан вважається стабільним. Фінансовий стан підприємства не може бути стійким, якщо воно не отримує прибуток у розмірах, що забезпечують необхідний приріст фінансових ресурсів спрямованих на зміцнення матеріально–технічної бази підприємства та їх соціальної сфери [43]. Залежно від інформаційного забезпечення та поділу на різні групи користувачів у вивченні окремих питань аналізу фінансового стану останній поділяється на внутрішньо–господарський та зовнішній фінансовий стан підприємства.

Фінансовий стан будь якого підприємства виражається у співвідношенні структур його активів і пасивів, тобто засобів підприємства і їх джерел [45]. Основними завданнями аналізу фінансового стану є визначення якості фінансового стану, вивчення причин його поліпшення або погіршення за певний період, підготовка рекомендацій для підвищення фінансової стійкості і платоспроможності підприємства. Ці завдання вирішуються на основі дослідження динаміки абсолютних та відносних фінансових показників і розподіляються на такі аналітичні блоки, як:

- 1) структурний аналіз активів і пасивів підприємства;
- 2) аналіз фінансової стійкості;
- 3) аналіз платоспроможності, здатності (ліквідності);
- 4) аналіз необхідного приросту власного капіталу.

Майновий стан суб'єкта господарювання визначається сукупністю належних йому майнових прав та майнових зобов'язань, що відображається у бухгалтерському обліку його господарської діяльності відповідно до вимог закону. Майновий (фінансовий) стан суб'єкта господарювання – це сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів суб'єкта господарювання, його реальні і потенційні фінансові можливості [46].

Основним джерелом інформації для фінансового аналізу є бухгалтерська (фінансова) звітність підприємства за останні календарні роки.

Розрахунок основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства проводився на основі даних річної фінансової звітності за період 2017–2019 рр. (додаток В, Г).

З даних можна зробити висновки, що загальна вартість майна підприємства зросла на 30,72%. В активі балансу більшу частку займають оборотні активи, понад 52,37%, а необоротні активи лише 47,63% майна підприємства, що характерно для таких хімічних підприємств.

У 2019 р. структурі необоротних активів найбільшу частку займають основні засоби темп приросту яких 9,88%, але порівнюючи їх структуру за досліджуваний період частка динамічно змінюється, це свідчить про їх незначне зношення. Прослідковується зменшення таких показників: як незавершені капітальні інвестиції на 5933 тис. грн (97,94%), нематеріальні активи - на 2336 тис грн. (36,54%); інші фінансові інвестиції до 66 тис грн; відстрочені податкові активи на 22459 тис грн (74,17%).

У 2019 р. суттєво збільшилась частка довгострокових фінансових інвестицій на 44 тис. грн (127,33%). У структурі оборотних активів найбільшу частку займає дебіторська заборгованість 9271626 тис. грн. , яка зросла на 131,16%, це свідчить про те, що підприємство продає свою продукцію, надає послуги, а матеріальні вигоди отримує в майбутньому, що неефективно для діяльності досліджуваного підприємства. Також зросла частка виробничих запасів до 1431049 тис. грн (462,60%). В загальному по структурі підприємства відбулись позитивні зміни, які свідчать про підвищення суми майна підприємства на 30,72%.

В структурі пасиву балансу у 2019 р меншу частку займає нерозподілений прибуток темп приросту якого збільшився у 6 разів, який має тенденцію до скорочення, це свідчить про те, що підприємство за допомогою позикового капіталу погашає свої зобов'язання і є фінансово нестійким, тобто

підприємство залежить від своїх кредиторів. Але порівнюючи 2019-2017 рр. довгострокові зобов'язання зменшилися на 239463 тис. грн.

Таким чином, в загальному охарактеризувавши структуру пасиву балансу, можна стверджувати, що підприємство є фінансово нестійким.

Майновий стан суб'єкта господарювання визначається сукупністю належних йому майнових прав та майнових зобов'язань, що відображається у бухгалтерському обліку його господарської діяльності відповідно до вимог закону. Майновий (фінансовий) стан суб'єкта господарювання - це сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів суб'єкта господарювання, його реальні і потенційні фінансові можливості [6]. Оцінимо майновий стан ТОВ «Мін-Агро» за період з 2017–2019 рр., показники представлені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Показники майнового стану ТОВ «Мін-Агро» , 2017–2019 рр.

№	Показники	2017 р	2018 р	2019 р	Зміни 2019- 2017 рр.
1	Частка оборотних виробничих фондів в обігових коштах	0,228	0,295	0,495	0,267
2	Частка основних засобів активах	0,416	2,243	1,79	1,374
3	Коефіцієнт зносу основних засобів	0,892	0,883	0,886	-0,006
4	Коефіцієнт оновлення основних засобів	1	1	1,986	0,986
5	Частка довгострокових фінансових інвестицій в активах	0,263	0,251	0,198	-0,065
6	Частка обігових виробничих активів	0,092	0,108	0,259	0,167
7	Коефіцієнт мобільності активів	0,676	0,579	2,099	1,423

Джерело: розраховано автором згідно з фінансовою звітністю ТОВ «Мін-Агро» , 2017-2019 рр.

Розрахувавши показники майнового стану, можна зробити висновки, що частка оборотних виробничих фондів в обігових коштах за 2017-2019 роки становить 0,267 пункти і склала 0,495. Це свідчить, що частка обігових коштів у виробничій сфері становить 26,7%.

Коефіцієнт оновлення основних засобів показує рівень фізичного і морального оновлення основних засобів. Порівнюючи періоди 2017-2019 років відбулись не значні зміни років, що також є негативом, тому що оновлення основних засобів не проходило.

Частка обігових виробничих активів показує частку мобільних виробничих фондів у валюті балансу. Здійснивши порівняння показника частки обігових виробничих активів в період з 2017-2019 роки простежується збільшення на 0,167 в.п, що є негативним явищем. Коефіцієнт мобільності активів показує скільки обігових коштів припадає на одиницю не обігових, рекомендоване значення цього показника 0,5в. п. Аналізуючи зміну цього показника в динаміці з 2017-2019 роки, то видно, що відбулось зростання на 1,423 в. п., цей показник значно вищий нормативу (0,5).

Графічне відображення показників майнового стану представлено на рисунку 2.2.

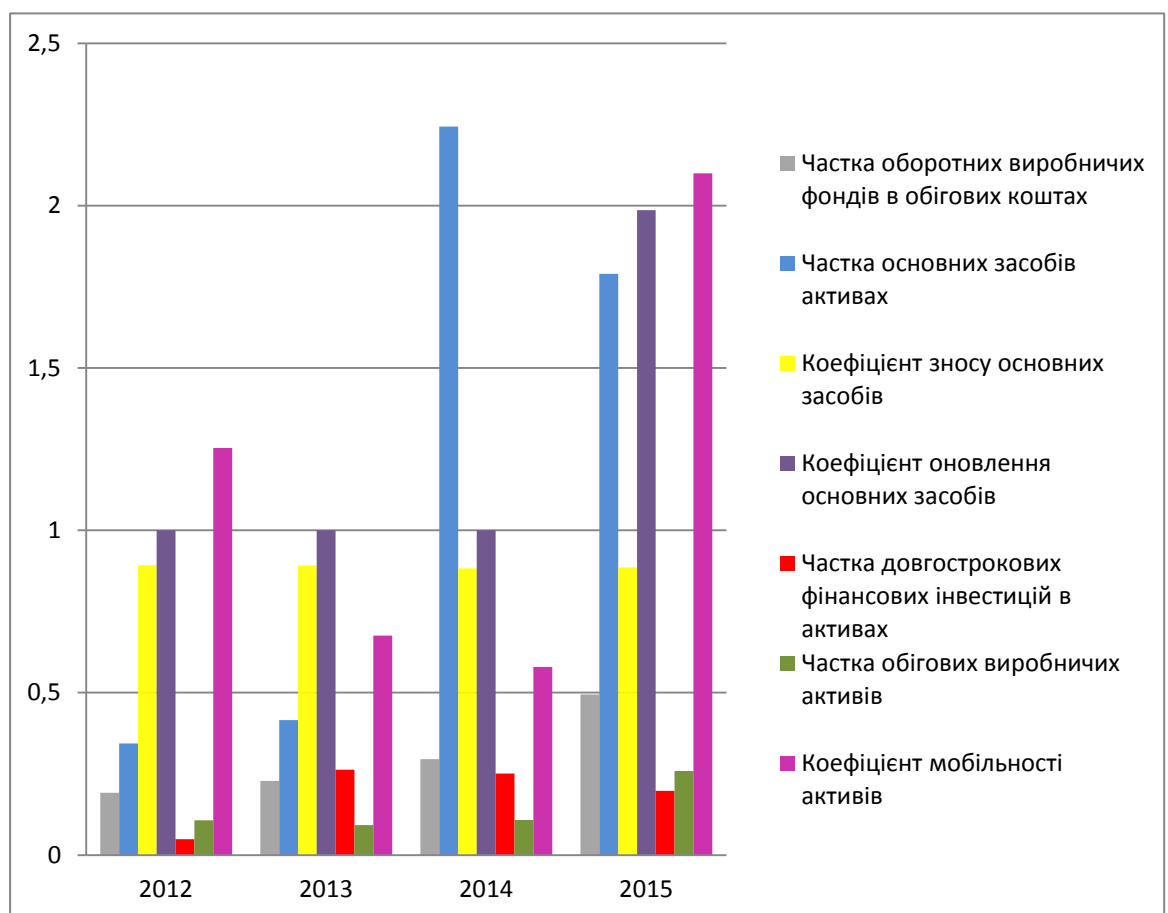

Рис. 2.2. Аналіз показників майнового стану ТОВ «Мін-Агро» , 2012-2019 рр.

Ліквідність підприємства – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. Вона характеризується співвідношенням величини його високоліквідних активів (грошові кошти, ринкові цінні папери, дебіторська заборгованість) і короткострокової заборгованості. Результат розраховується як коефіцієнт ліквідності за інформацією з відповідної фінансової звітності.

Для визначення спроможності підприємства погасити свої зобов'язання необхідно:

1) проаналізувати процес надходження коштів від господарської діяльності і формування залишку коштів після погашення зобов'язань перед бюджетом та позабюджетними фондами, а також виплати дивідендів;

2) проаналізувати структуру кредиторської заборгованості підприємства; визначити, є вона «стійкою» чи простроченою, тобто такою, термін погашення якої минув.

Про незадовільний стан ліквідності підприємства свідчитиме той факт, що потреба підприємства в коштах перевищує їх реальні надходження.

Фактичне значення коефіцієнта абсолютної ліквідності вважається нормальним у межах 0,2–0,35 [26]. Варто було б здійснити оцінку ліквідності ТОВ «Мін-Агро», яку представлено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Оцінка ліквідності (платоспроможності) ТОВ «Мін-Агро», 2017-2019 рр.

№	Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Зміни 2019 – 2012 рр.
1	Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	0,584	0,606	0,441	-0,143
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,378	0,383	0,215	-0,163
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,015	0,019	0,019	0,04
4	Співвідношення короткострокової дебіторської і кредиторської заборгованості	0,453	0,538	0,632	0,179

Джерело: розраховано автором згідно з фінансовою звітністю ТОВ «Мін-Агро», 2017-2019 рр.

Провівши аналіз показників ліквідності підприємства можна зробити висновок, що коефіцієнт у 2017 році становив 0,584, але у 2019 році знизився і становить 0,441. Цей показник свідчить про те, що на звітну дату підприємство не може погасити поточні зобов'язання.

Слід зазначити, що коефіцієнт абсолютно ліквідності знаходиться в межах менших, ніж визначений норматив (понад 0,2).

Коефіцієнт швидкої ліквідності показує скільки одиниць найбільш ліквідних активів припадає на одиницю термінових боргів . Він знизився ан 0,163 пункти, але є достатньо високим.

Співвідношення короткострокової дебіторської і кредиторської заборгованості свідчить про здатність підприємства розраховуватися з кредиторами за рахунок дебіторів протягом 1 року. Рекомендоване значення цього показника 1 Аналізуючи період 2017-2018 років показник зменшився на 0,878 в. п., а за 2018-2017 роки збільшився на 0,085 в. п., але навіть на при перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською.

Графічне зображення оцінки показників ліквідності (платоспроможності) ТОВ «Мін-Агро» представлена на рис. 2.3.

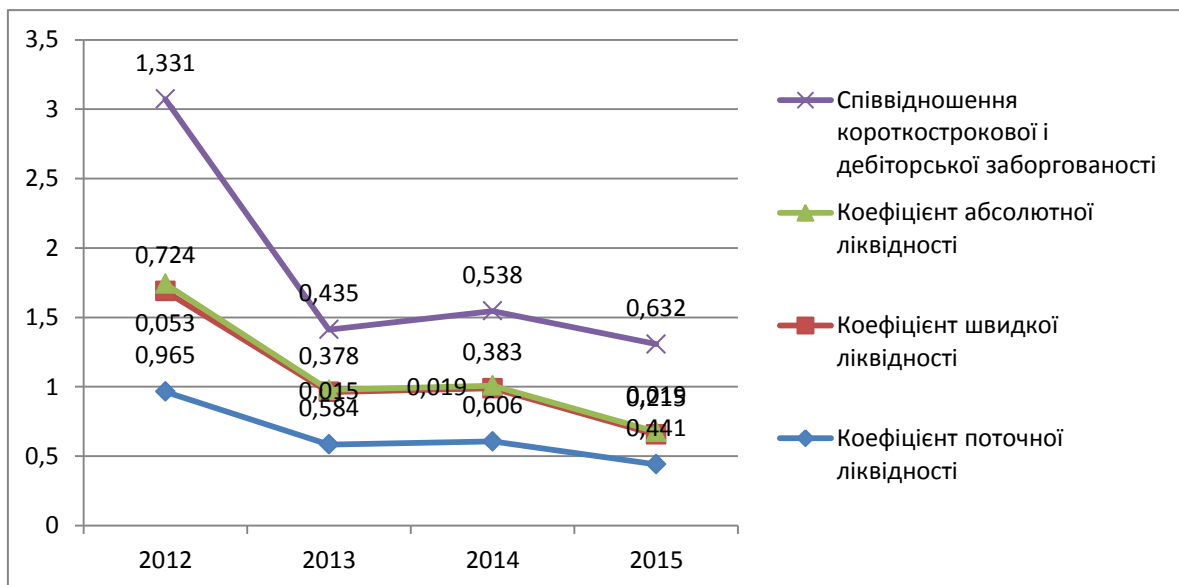

Рис. 2.3. Оцінка ліквідності ТОВ «Мін-Агро» , 2012-2019 рр.

Фінансово стійким вважається таке підприємство, яке за рахунок власних коштів спроможне забезпечити запаси й витрати, не допустити невиправданої кредиторської заборгованості, своєчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями [47].

Оцінювання фінансової стійкості підприємства має на меті об'єктивний аналіз величини та структури активів і пасивів підприємства і визначення на цій основі міри його фінансової стабільності й незалежності, а також відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності.

Можна визначити такі типи фінансової стійкості підприємства:

- 1) абсолютна фінансова стійкість (трапляється дуже рідко) коли власні кошти забезпечують запаси й витрати;
- 2) нормальний стійкий фінансовий стан – коли запаси й витрати забезпечуються сумою власних оборотних коштів та довгостроковими позиковими джерелами;
- 3) нестійкий фінансовий стан – коли запаси й витрати забезпечуються за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових позикових джерел та короткострокових кредитів і позик, тобто за рахунок усіх основних джерел формування запасів і витрат;
- 4) кризовий фінансовий стан – коли запаси й витрати не забезпечуються джерелами їх формування, і підприємство наближається до межі банкрутства [48].

Варто здійснити оцінку фінансової стійкості ТОВ «Мін-Агро», яку представлено в таблиці 2.5.

За даними таблиці 2.5 коефіцієнт фінансової залежності на кінець 2019 року має значення 5,03, тобто на одиницю власного капіталу припадає 5,03 одиниць сукупних джерел. Протягом останнього періоду коефіцієнт зменшився на 22,79 пунктів, але за нормативом він повинен мати тенденцію до зменшення.

Таблиця 2.5

Оцінка показників фінансової стійкості ТОВ «Мін-Агро» , 2017-2019 рр.

№	Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Зміни 2019-2017 рр	
					Тис. грн	%
1	Власні обігові кошти (функціональний робочий капітал)	-1518134	-2840462	-2871622	-2719788	17,92
2	Коефіцієнт забезпечення обігових активів власними коштами	-0,84	-1,63	-0,52	0,31	61,90
3	Маневреність робочого капіталу (функціонального)	-0,42	-0,23	-0,53	-0,11	126,19
4	Маневреність власних обігових коштів	-0,03	-0,02	-0,56	-0,53	186,66
5	Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	-2,36	-4,43	0,72	3,08	30,51
6	Коефіцієнт покриття запасів	1,34	-1,42	2,80	1,46	208,96
7	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,26	0,04	0,2	-0,06	76,92
8	Коефіцієнт фінансової залежності	3,80	27,82	5,03	1,23	132,37
9	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-1,27	-16,62	-2,42	-1,16	190,55
10	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,73	0,96	1,19	0,46	163,01
11	Коефіцієнт фінансової стабільності	0,36	0,04	1,16	0,8	322,22
12	Показник фінансового левериджу	0,20	9,24	0,001	-0,199	0,5
13	Коефіцієнт фінансової стійкості	-0,12	-0,56	1,39	1,51	-115,83

Джерело: розраховано автором згідно з фінансовою звітністю ТОВ «Мін-Агро» , 2017-2019 рр.

Станом на кінець 2019 року коефіцієнт концентрації позикового капіталу ТОВ «Мін-Агро» має значення 1,19, тобто на одиницю сукупних джерел припадає 1,19 одиниць позикового капіталу має бути $\leq 0,5$, що не відповідає його фактичним значенням діяльності підприємства протягом 2019 року.

Маневреність власних обігових коштів показує частку абсолютно ліквідних активів у власних обігових коштах та забезпечує свободу фінансового маневру. Аналізуючи 2017-2018 роки показник зменшився на 0,38 в. п. , а за 2018-2017 роки зменшився на 0,001 в. п. , що є негативним стрімким зменшенням.

Коефіцієнт фінансової стабільності характеризує забезпеченість заборгованості власними коштами, перевищення власних коштів над позиковими та свідчить про фінансову стійкість підприємства. Так, станом на кінець 2019 року ТОВ «Мін-Агро» має значення цього коефіцієнта на рівні 1,16, при нормативному його значенні більше 1. Тобто можна зробити висновок, що заборгованість підприємства забезпечена власними коштами. Оскільки станом на кінець 2019 року ТОВ «Мін-Агро» має значення коефіцієнта автономії на рівні 0,2, що є позитивною ознакою підприємства.

Рентабельність безпосередньо зв'язана з отриманням прибутку. Однак її не можна ототожнювати з абсолютною сумою отриманого прибутку. Рентабельність – це відносний показник, тобто рівень прибутковості, що вимірюється у коефіцієнтах або відсотках. Показники рентабельності являються відносними характеристиками фінансових результатів та ефективності діяльності підприємства.

Показники рентабельності характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, прибутковість різних напрямів діяльності (операційної, фінансової, інвестиційної); вони більш повно, чим прибуток, характеризують узагальнюючі результати господарювання. Рентабельність є показником, що комплексно характеризує ефективність діяльності підприємства. На його підставі можна оцінити ефективність управління підприємством, оскільки отримання високого прибутку і достатнього рівня прибутковості багато в чому залежить від правильності і оперативності управлінських рішень, які приймаються [49]. Тому рентабельність можна розглядати як один із критеріїв якості управління суб'єктом господарювання.

Виходячи із значення рівня рентабельності можна оцінити довгостроковий комерційний успіх підприємства, тобто здатність підприємства одержувати достатній прибуток на здійсненні інвестиції. Для власників капіталу підприємства даний показник є більш привабливим індикатором, ніж показники фінансової стійкості і ліквідності, які визначаються на основі співвідношення окремих статей балансу.

У зв'язку з тим, що показники рентабельності визначають зв'язок між сумою прибутку та величиною вкладеного капіталу, вони можуть бути використані в процесі прогнозування прибутку підприємства. Оцінка передбачуваного прибутку базується на рівні прибутковості за попередні періоди з урахуванням прогнозованих змін. Крім того, велике значення рентабельності має для ухвалення рішень у області інвестування, планування, при складанні кошторисів, координуванні, оцінці і контролі діяльності підприємства [50].

Проаналізуємо показники рентабельності ТОВ «Мін-Агро» (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Аналіз показників рентабельності (відсотків) ТОВ «Мін-Агро» , %

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Зміни (+/-)
Рентабельність продукції	2,393	9,169	0	-2,393
Рентабельність діяльності	-4,715	-3,166	-19,428	-14,713
Рентабельність сукупного капіталу	-5,555	-4,706	-23,227	-17,672
Рентабельність власного капіталу	-11,931	-15,177	-152,182	-140,251
Період окупності власного капіталу	-8,381	-6,589	-0,657	7,724

Джерело: розраховано автором згідно з фінансовою звітністю ТОВ «Мін-Агро» , 2017-2019 рр.

З даних табл. 2.6 видно, що у звітному періоді спостерігалось погіршення всіх основних показників рентабельності підприємства, що свідчить про зниження ефективності його діяльності й викликано, в основному, зростанням витрат.

Погіршення рентабельності сукупних активів обумовлено збільшенням валюти балансу внаслідок зростання виробничих запасів і незавершеного виробництва. Зниження рентабельності власного капіталу викликано різким зниженням обсягів власного капіталу. Так, показники рентабельності за 2019 р. в порівнянні з показниками 2018 р. знизилися: рентабельність капіталу за чистим збитком збільшилась на -17,672 в. п.; рентабельність власного капіталу зросла на -140,251 в. п.; рентабельність продукції підприємства зменшилась на 2,393 в. п. і склала у 2019 р. 0 %; коефіцієнт

рентабельності діяльності склав у 2019 р. -19,428 %, що на -14,713 в. п. більше порівняно з 2017 р.

Ділова активність – це комплексна характеристика, яка втілює різні аспекти діяльності підприємства, а тому визначається системою таких критеріїв, як місце підприємства на ринку конкретних товарів, географія ділових відносин, репутація підприємства як партнера, активність інноваційно - інвестиційної діяльності, конкурентоспроможність. Таким чином, ділова активність може характеризуватись динамікою показників ефективності виробничо-господарської діяльності. Позитивна динаміка цих показників сприятиме зміцненню фінансового стану підприємства [51].

Варто здійснити оцінку показників ділової активності ТОВ «Мін-Агро» за досліджуваний період (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Оцінка ділової активності ТОВ «Мін-Агро» , 2017-2019 рр

№	Показники	2017 р	2018 р	2019 р	Зміни 2019-2017 рр.	
					тис грн	%
1	Оборотність активів, ресурсовіддача, коефіцієнт трансформації	1,34	1,18	0,93	-0,41	69,41
2	Фондовіддача	2,14	0	-2,03	-4,17	-94,89
3	Коефіцієнт оборотності обігових коштів	3,31	3,21	1,77	-1,54	53,47
4	Період одного обороту обігових коштів (днів)	109	121	203	94	186,24
5	Коефіцієнт оборотності запасів	8,67	9,44	40,57	31,9	467,94
6	Період одного обороту запасів (днів)	42	38	8	-34	19,05
7	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	16,15	29,68	0,45	-15,7	2,79
8	Період погашення дебіторської заборгованості (днів)	22	12	800	778	363,63
9	Період погашення кредиторської заборгованості (днів)	178	139	426	248	139,33
10	Період операційного циклу (днів)	64	50	211	147	329,69
11	Період фінансового циклу (днів)	-142	-89	-215	-73	151,41

Джерело: розраховано автором згідно з фінансовою звітністю ТОВ «Мін-Агро» , 2017-2019 рр.

Коефіцієнт обіговості основних засобів в 2019 р. зменшився на 4,17 з 2017 роком, що свідчить про більш неефективне використання основних засобів підприємства, тобто маємо збиток. Зменшився також на 1,54 коефіцієнт оборотності обігових коштів, які показують кількість оборотів обігових коштів за період та скільки виручки припадає на одиницю обігових коштів. Зменшення цього показника вказує на погіршення ефективності використання обігових коштів.

Період одного обороту обігових коштів зріс на 94 днів, що є негативним результатом, так як цей показник характеризує середній період від витрачання коштів для виробництва продукції до отримання коштів за реалізовану продукцію.

Коефіцієнт оборотності запасів показує кількість оборотів коштів, інвестованих в запаси. Його підвищення в 2019 році порівняно з 2017 роком на 31,9 підтверджує, що швидкість реалізації товарно-матеріальних запасів господарства.

Період одного обороту запасів, тобто період, протягом якого запаси трансформуються в кошти знизився з 342 в 2017 р до 8 в 2019 р. оскільки це зменшення для даного підприємства не перешкоджає нормальному процесу виробництва і не загрожує дефіцитом матеріальних ресурсів є позитивним результатом..

Економічний зміст коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості полягає в тому, що він вказує у скільки раз виручка перевищує середню дебіторську заборгованість. Зменшення даного показника в 2019 р на 15,7 вказує на зменшення швидкості обертання дебіторської заборгованості та її збільшення порівняно з попереднім періодом.

У 2019 р період погашення дебіторської заборгованості збільшився порівняно з 2018 р на 778, що свідчить про погіршення ефективності господарювання підприємства.

Період операційного циклу, тобто тривалість перетворення придбаних матеріальних ресурсів на грошові кошти збільшився на 147 днів в 2019 році. Отже, матеріали, що поступають на склад повільно реалізуються.

Зменшення фінансового циклу, тобто періоду обороту коштів з 142 в 2017р до 215 в 2019 р має від'ємне значення, що свідчить про те, що на підприємстві не вистачає коштів для ефективного функціонування.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Формування інформаційної бази для діагностики та оцінки фінансової стійкості підприємства

Фінансова стійкість підприємств та організацій є важливою складовою, що визначає фінансову стабільність як окремих суб'єктів господарювання, так і всієї фінансової системи в цілому, загальний стан економіки.

Щоб контролювати стан підприємства, потрібно періодично здійснювати оцінку його фінансової стійкості – поетапно, на підставі комплексу показників.

Для визначення типу фінансової стійкості підприємства та розрахунку відповідних показників використовуються внутрішні і зовнішні джерела інформації. До зовнішніх джерел відносяться матеріали, які публікуються в засобах масової інформації, а також, які надходять з інших підприємств інформаційної індустрії. Основними внутрішніми джерелами інформації для аналізу фінансової стійкості є дані бухгалтерського обліку та бухгалтерської (фінансової) звітності. Цьогорічним нововведенням для підприємств в плані використання внутрішніх джерел інформації є прийняття на законодавчому рівні нових стандартів формування та аналізу фінансової звітності підприємств [53].

Фінансова звітність є основним джерелом інформації при проведенні аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства та його складової – фінансової стійкості. У фінансових звітах відображуються як фінансовий стан підприємства, так і результати його фінансово-господарської діяльності. Потрібно відмітити, що фінансові звіти дають змогу не тільки оцінити ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства, а й вивчити і проаналізувати механізми управління власним капіталом і прибутком, що

завжди важливо для акціонерів підприємства, його потенційних інвесторів і партнерів по бізнесу.

Фінансові звіти відображають поточний фінансовий стан і фінансово-господарську діяльність підприємства або результати його минулої діяльності та фінансовий стан протягом попередніх періодів. Однак за їх допомогою можна не тільки зробити висновки про діяльність підприємства в минулому, а і оцінити перспективи розвитку та розробити заходи, спрямовані на підвищення ефективності його діяльності в майбутньому [54].

Це свідчить про те, що фінансова звітність є необхідною і важливою складовою інформаційного забезпечення як фінансового менеджменту в цілому, так і окремих його розділів, зокрема фінансового аналізу, фінансового планування та прогнозування.

Міністерство фінансів України наказом від 07.02.2019 р. № 73 затвердило Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», яким встановлено нові:

- Баланс (Звіт про фінансовий стан);
- Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід);
- Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом);
- Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом);
- Звіт про власний капітал.

Крім того, для юридичних осіб, які повинні подавати консолідовану фінансову звітність, затверджено:

- Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан);
- Консолідований звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід);
- Консолідований звіт про рух грошових коштів (за прямим методом);
- Консолідований звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом);
- Консолідований звіт про власний капітал.

Загальна характеристика та мета складання цих документів надана в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Види форм фінансової звітності підприємства

Форма фінансової звітності	Характеристика	Мета складання
Баланс (звіт про фінансовий стан)	Звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал	Надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату
Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід)	Звіт про доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід	Надання користувачам повної, правдивої і неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки та сукупний дохід підприємства за звітний період
Звіт про рух грошових коштів	Звіт, який відображає надходження і вибуття грошових коштів протягом операційної, інвестиційної та фінансової діяльності	Надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах за звітний період
Звіт про власний капітал	Звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду	Надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду
Примітки до фінансової звітності	Сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію і обґрунтованість статей фінансової звітності, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності	Надання повної, правдивої, деталізованої інформації про окремі об'єкти бухгалтерського обліку

Аналізуючи зміст нового документу, відмічаємо, що воно вже не містить жорсткого порядку заповнення усіх рядків фінансової звітності та

проставлення прочерків у тих рядках, де були відсутні показники. Також відсутня вимога щодо укладання фінансової звітності у тисячах гривень без десяткових знаків, як це було передбачено попередніми П(С)БО 2 -П(С)БО 5. Виходячи з принципу єдиного грошового вимірника, який передбачає вимірювання та узагальнення всіх операцій підприємства у його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці, можна зробити висновок, що тепер є можливість самостійно визначити, у якому вимірнику формувати звітність. Головне, щоб цей вимірник був єдиним для усіх форм звітності.

Таким чином, Н(П)СБО 1 – це черговий крок назустріч міжнародним стандартам фінансової звітності. В результаті аналізу фінансової звітності визначаються найважливіші показники оцінки фінансової стійкості підприємств, які свідчать або про успіх діяльності та стійке положення компанії, або про загрозу банкрутства. До таких показників можна віднести: коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами, коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансування, коефіцієнт маневреності власного капіталу, коефіцієнт співвідношення мобільних та іммобілізованих коштів, коефіцієнт забезпечення запасів та витрат власними джерелами, коефіцієнт майна виробничого призначення, коефіцієнт вартості основних засобів в майні, коефіцієнт вартості матеріальних оборотних коштів в майні, коефіцієнт прогнозування банкрутства та коефіцієнт відновлення платоспроможності [55]. В той же час сучасні технології фінансового аналізу потребують суттєвого розширення інформаційної бази.

Крім стандартних форм фінансової та статистичної звітності, використовуються позаоблікові зовнішні щодо підприємства джерела інформації, що характеризують стан зовнішнього економічного середовища: ринків товарів і послуг, внутрішнього та міжнародного фінансових ринків, систем оподаткування тощо. Створюються комплексні автоматизовані інформаційні системи комерційної інформації з регулярним оновленням даних, використовуються можливості сучасного інформаційного

забезпечення, що їх надає мережа Internet [53]. До організації інформаційного забезпечення фінансового аналізу висувається ряд вимог (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Вимоги до інформаційного забезпечення аналізу

Вимоги до інформації	Характеристика
<i>Ефективність</i>	Мінімум затрат на збирання, обробку, зберігання та використання даних
<i>Об'єктивність</i>	Інформація повинна адекватно відповідати дійсному стану справ, бути достовірною
<i>Повнота</i>	Необхідно володіти інформацією за всіма об'єктами, показниками
<i>Оперативність</i>	Інформація для проведення аналізу в будь який момент повинна бути готовою для використання
<i>Єдність</i>	Інформація може надходити з різних джерел, тому необхідно усунути відокремленість та дублювання джерел інформації
<i>Порівнянність</i>	Інформація повинна бути порівнянною щодо показників плану та минулих років
<i>Перспективність</i>	Для аналізу потрібна прогнозна інформація з урахуванням можливої перспективи регулювання господарського процесу

Крім того, однією із вимог до інформаційного забезпечення оцінки фінансової стійкості підприємства є наявність суттєвої інформації, тобто інформації, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності. Суттєвість інформації визначається законодавством, відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності та керівництвом підприємства.

Таким чином, можна зробити висновок, що фінансова звітність покликана давати достовірне і повне уявлення про зміни не тільки у фінансовій стійкості підприємства, а і у фінансовому стані в цілому, вона є інформаційною базою економічного аналізу всієї діяльності організації.

Результати аналізу служать підставою для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо фінансової стійкості, дозволяють виробити тактику і стратегію щодо управління фінансовою стійкістю підприємства.

Дослідженням встановлено, що фінансовий аналіз діяльності суб'єктів господарювання є надзвичайно важливою складовою процесу управління підприємством, оскільки забезпечує менеджерів актуальною та суттєвою інформацією про наявний стан підприємства, перспективи та шляхи його покращення при потребі, або ж резерви подальшого збільшення. Однак, для проведення досконалого фінансового аналізу та отримання економічно достовірних показників та повної картини про підприємство важливим питанням залишається забезпечення інформаційної бази проведення такого аналізу для підприємств.

Особливості фінансово-господарської діяльності обумовлюють обсяг і структуру оборотних активів та поточної заборгованості, що ж до умов покриття поточних боргів оборотними коштами, то вони лишаються незмінними для всіх типів підприємств і не залежать від галузі діяльності. Саме цим пояснюється одноманітність критеріїв їх оцінки, які поширюються не тільки на підприємства різних галузей економіки, але і на більшість країн з ринковою економікою [56].

Інформаційне забезпечення відіграє важливу роль в будь-яких управлінських процесах підприємства. Економічна ефективність діяльності підприємств ґрунтується на наявності стратегії фінансової незалежності, формуванні і управлінні фінансовими потоками, максимально повному і ефективному використанні власного і позикового капіталу і управлінні його структурою, фінансовому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.

Всі ці завдання і покликана вирішити система інформаційного забезпечення фінансової незалежності підприємств, що базується на своєчасному отриманні і аналізі аналітичної інформації і ухваленні адекватних управлінських рішень. Обґрунтованість ухвалених рішень багато в чому залежить від інформації, на якій вони базуються, а ціна помилок постійно росте, оскільки ситуація в якій знаходиться підприємство постійно змінюється [57].

Одним з найважливіших факторів, котрі впливають на ефективність управлінських рішень, є інформаційне забезпечення. Хоча цінність інформації є загальновідомим фактом, як показує аналіз, на практиці цьому не приділяється достатньо уваги.

Про це свідчить той факт, що більшість українських підприємств, які зазнали банкрутства в минулі роки, не мали збалансованої системи інформаційного забезпечення. Отже, інформаційне забезпечення прийняття фінансових рішень – дуже актуальне питання сьогодення [58].

Інформація для фінансового аналізу підприємства - зібрані оброблені і розподілені дані щодо фінансових ресурсів підприємства і їх потоків, фінансового стану й основних результатів фінансової діяльності підприємства.

Формування інформаційної бази фінансового аналізу і менеджменту на підприємстві являє собою процес цілеспрямованого підбора відповідних інформативних показників для використання в процесі аналізу, планування і прийняття управлінських рішень. Ці показники формуються за рахунок зовнішніх (що знаходяться поза підприємством) і внутрішніх джерел інформації. Формування системи інформативних показників фінансового менеджменту за рахунок зовнішніх і внутрішніх джерел інформації зв'язано з галузевими особливостями підприємств, їхньою організаційно-правовою формою, обсягом і ступенем диверсифікованості господарської діяльності і поруч інших умов. При цьому вся сукупність показників, що включаються в інформаційну базу фінансового менеджменту, вимагає проведення попередньої класифікації.

До інформації, використовуваної у фінансовому аналізі і менеджменті, пред'являються наступні основні вимоги: значимість; повнота; вірогідність; своєчасність; зрозумілість.

Показники, формовані з внутрішніх джерел інформації, поділяються на дві основні групи:

- показники фінансового обліку підприємства;

- показники управлінського обліку підприємства.

Інформацію, яка використовується для аналізу фінансовою стану підприємств, за доступністю можна поділити на відкриту та закриту (таємну). Інформація, яка міститься в бухгалтерській та статистичній звітності, виходить за межі підприємства, а отже є відкритою.

Кожне підприємство розробляє свої планові та прогностичні показники, норми, нормативи, тарифи та ліміти, систему їх оцінки та регулювання фінансової діяльності. Ця інформація становить комерційну таємницю, а іноді й «ноу-хау». Відповідно до чинного законодавства України підприємство має право тримати таку інформацію в секреті. Перелік її визначає керівник підприємства [59].

Також для аналізу фінансового стану можуть залучатись нормативна, планова інформація, дані інвестиційних та фінансових програм і проектів, зведених і окремих кошторисів, калькуляцій. Саме вони дають змогу виявити відхилення фактично досягнутих значень фінансових показників від запланованого рівня.

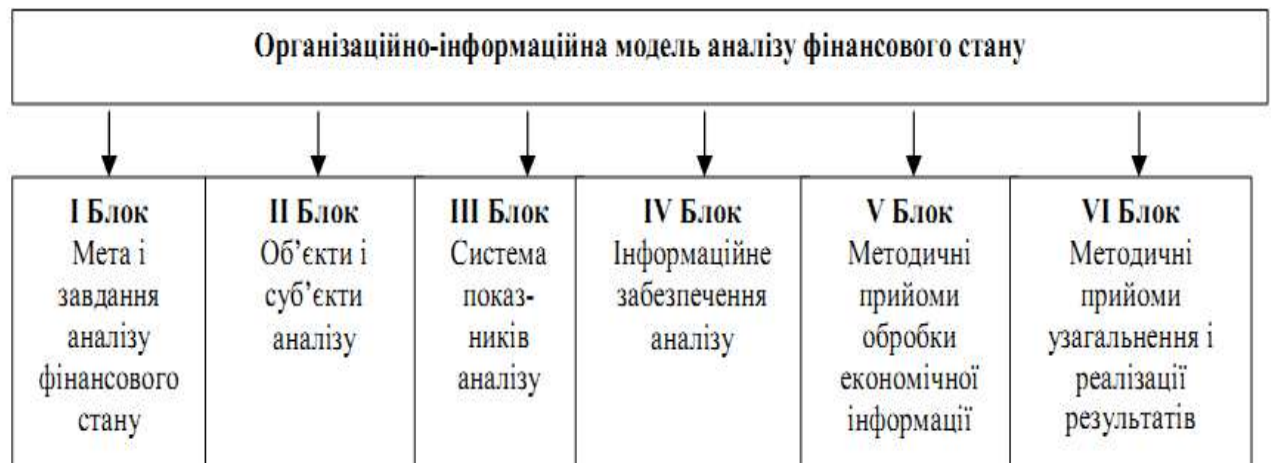
При формуванні аналітичних висновків для внутрішніх користувачів виникає потреба в залученні до розрахунків даних за центрами відповідальності в межах управлінського обліку. Це дає змогу виявляти внутрішньовиробничі фактори, які впливають на фінансовий стан підприємства. Всі ці документи містять більш деталізовану інформацію ніж фінансова звітність, що, в свою чергу, дозволяє одержати додаткові аналітичні дані і підготувати більш обґрунтовані висновки, значно розширити межі дослідження. Ще однією перевагою використання внутрішньої звітності для проведення аналізу фінансового стану є оперативність, яка виявляється в можливості його проведення щомісяця [60].

Дані фінансової звітності є підставою не тільки для оцінки результатів звітного періоду, а й для їх прогнозування. Так, інформація щодо фінансового стану та результатів діяльності часто використовується як підстава для прогнозування майбутнього фінансового стану.

Під час підготовки фінансової звітності кожне підприємство розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників - фізичних осіб. Таким чином, особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатись у фінансовій звітності підприємства. Тому у фінансовій звітності (зокрема, в балансі) передбачене відображення лише зобов'язань власників стосовно їхніх внесків до капіталу та обов'язкового розподілу частини доходу між власниками (у вигляді відсотків, дивідендів, вилучення капіталу тощо).

Сучасні технології фінансового аналізу потребують суттєвого розширення інформаційної бази. Повне інформаційне забезпечення фінансового аналізу це запорука успішного розвитку підприємства, оскільки тільки повна та достовірна інформація може забезпечити безпомилкове прийняття рішення.

Традиційна організаційно-інформаційна модель аналізу фінансового стану складається з шести взаємопов'язаних блоків (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Узагальнена організаційно - інформаційна модель аналізу фінансового стану підприємства торгівлі

Організаційно-інформаційну модель аналізу фінансового стану можна визначити як стислу характеристику аналітичного процесу щодо суб'єктів та об'єктів дослідження, мети і завдань, системи показників, які визначають параметри об'єктів, інформаційного та методичного забезпечення (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Комплексна організаційно-інформаційна модель аналізу фінансового стану підприємств

Елементи моделі	Характеристика			
Мета аналізу	Надання інформації системі управління про фінансовий стан підприємства та можливості його оптимізації			
Завдання аналізу	1. Оцінка дій персоналу управління підприємством завдяки аналізу фінансового стану. 2. Виявлення чинників, які призвели до фактичного положення. 3. Аналіз подальшої зміни фінансового стану.			
Об'єкт аналізу	Фінансовий стан підприємства			
	ліквідність та платоспроможність;	фінансова стійкість;	ділова активність;	ефективність діяльності.
Суб'єкт аналізу	бухгалтерська, фінансова, економічна служби підприємства;	керівники функціональних та структурних підрозділів підприємства;	власники та акціонери підприємства;	зовнішні користувачі інформації.
Інформаційне забезпечена	Зовнішня інформація		Внутрішня інформація	
	Нормативно-довідкова		Фактографічна: облікова, звітна та позаоблікова.	
Методичні прийоми обробки первинної (вхідної) інформації	Економіко-логічні методи		Економіко-математичні методи	
	Групування, порівняння, розрахунок відносних показників, розрахунок середніх показників, деталізація, елімінування, методи детермінованого факторного аналізу		Методи кореляційно-регресійного аналізу, методи моделювання фінансових показників	
Система економічних показників аналізу фінансового стану	Абсолютні вартісні показники		Відносні показники	
	- доход в цілому та за його видами; - витрати в цілому та за їх видами; - прибуток в цілому та за його складовими; - активи, капітал і зобов'язання.		- структури доходів, витрат та прибутку; - динаміки доходів, витрат та прибутку; - структури активів, капіталу та зобов'язань; - динаміки активів, капіталу та зобов'язань; - показники інтенсивності процесів (коефіцієнти доходності, рентабельності, витратомісткості, фінансової стійкості, платоспроможності тощо).	

Узагальнення і реалізація результатів аналізу фінансового стану	Узагальнення результатів	Реалізація результатів
	<ul style="list-style-type: none"> - систематизація інформації; - кількісна оцінка потенційного збільшення прибутку і рентабельності підприємства; - кількісна оцінка резервів поліпшення фінансового стану підприємства; - розробка багатоваріантних заходів щодо поліпшення фінансових результатів діяльності та фінансового стану підприємства у майбутньому періоді; - оформлення результатів аналізу та передача їх в управлінські структури для реалізації запропонованих заходів. 	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка варіантів заходів поліпшення фінансових результатів діяльності та фінансового стану підприємства з точки зору найбільшої відповідності його фінансовій стратегії; - вибір оптимального варіанту заходів щодо поліпшення фінансового стану підприємства; - прийняття рішення щодо реалізації обраного варіанту заходів; - доведення прийнятого рішення до виконавців; - визначення термінів і забезпечення контролю за виконанням прийнятих управлінських рішень

Використовуючи дані, що містяться у формі 1 „Баланс”, розраховуємо систему показників платоспроможності та фінансової стійкості підприємства (щомісячно, щоквартально, щорічно), розглянемо систему показників фінансової стійкості у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Система показників фінансової стійкості ТОВ «Мін-Агро», 2017-2019 рр.

№	Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Зміни 2019-2017 рр.	Темпи приросту
1	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,053	0,015	0,019	-0,034	38,85
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,804	0,369	0,372	-0,432	46,27
3	Коефіцієнт поточної ліквідності	0,957	0,542	0,381	-0,576	39,81

Джерело: розраховано автором згідно з фінансовою звітністю ТОВ «Мін-Агро», 2017-2019 рр.

Коефіцієнт швидкої ліквідності ТОВ «Мін-Агро» на рівні від 0,804 на 2017р. та 0,372 на 2018 р. вважається негативним, оскільки нормативне значення цього показника 0,7 - 0,8. Такий рівень свідчить про не здатність підприємства виконувати поточні зобов'язання за рахунок коштів та

дебіторської заборгованості. Зменшення показника на кінець періоду свідчить про зниження рівня платоспроможності підприємства.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності на рівні 0,053 на 2017р. та 0,019 на 2019 р. - це зовнішня ознака неплатоспроможності підприємства, оскільки нормативне значення цього показника 0,2 - 0,35. Це означає, що підприємство негайно може сплатити лише 1,9 % короткострокових зобов'язань на кінець аналізованого періоду.

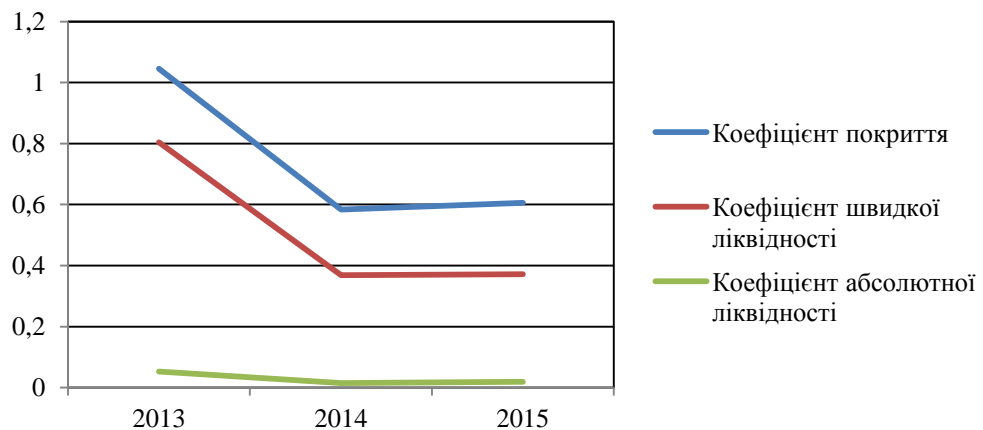

Рис. 3.2. Динаміка показників ліквідності ТОВ «Мін-Агро» , 2017–2019 рр.

З'ясовано, що послідовна реалізація елементів наведеної у організаційно-інформаційній моделі аналізу фінансового стану підприємства за відсутності надзвичайних обставин забезпечує досягнення поставленої мети, яка полягає у створенні інформаційної бази ефективного управління підприємством на основі дослідження фінансового стану та його динаміки і факторів, що обумовлюють зміну фінансових показників.

3.2. Прогнозування фінансової стійкості підприємства та обґрунтування її параметрів

Напрями удосконалення процесів фінансового прогнозування, що пропонуються, ґрунтуються на сучасних підходах до фінансового аналізу діяльності підприємств і формалізації програмно-цільових прогнозних орієнтирів для багатоваріантних альтернативних рішень. Саме на оптимізації

формування, розміщення і використання основного капіталу концентрується першочергова увага фінансових менеджерів при прогнозуванні фінансово-економічного розвитку підприємства з охопленням часового горизонту у декілька років. При цьому до основних умов фінансової стабільності належать, по-перше, фінансування необоротних активів за рахунок власного капіталу і довгострокових кредитів (золоте правило балансу) [3,с.492] і, по-друге, перевищення власним капіталом довгострокових джерел фінансування з метою зменшення фінансового ризику у довгостроковому аспекті.

З урахуванням вищевикладеного, в якості узагальнених цільових індикаторів у визначенні фінансової стійкості і рентабельності основного капіталу підприємства нами пропонується спиратись на відповідні інтегральні коефіцієнти фінансової стійкості основного капіталу і рентабельності основного капіталу.

Процеси фінансового прогнозування ускладнюються факторами невизначеності щодо параметрів впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Одночасно необхідно підкреслити, що прийняття рішень в стратегічному управлінні капіталом знаходиться під впливом суб'єктивних факторів з боку менеджерів підприємств, що викликає необхідність рекомендацій системного характеру, призначених для практичного використання, які узагальнюють принципи і порядок наукового обґрунтування оптимізації цих процесів [61].

Оскільки ТОВ «Мін-Агро» є неплатоспроможним необхідно визначити стратегічні цілі виходу з кризового стану та розробити санаційні заходи які будуть спрямовані на відновлення платоспроможності, прибутковості підприємства у довгостроковому періоді.

Санаційними цілями ТОВ «Мін-Агро» є:

- відновлення платоспроможності підприємства і збереження його в довгостроковій перспективі;
- відновлення прибутковості підприємства і збереження його в довгостроковій перспективі;

- зміцнення фінансової стійкості підприємства;

Для досягнення цілей підприємства необхідно розробити санаційні заходи. Санаційними заходами ТОВ «Мін-Агро» мають бути:

1. Виробничо-технічні: автоматизація виробництва, оновлення основних засобів шляхом застосування лізингу;
2. Фінансово-економічні: запровадження моніторингу зовнішнього середовища, покращення роботи служби маркетингу, пошук альтернативних джерел фінансування: здача в оренду частини основних фондів, яка не залучена у виробничому процесі, реалізація застарілої техніки;
3. Організаційно-правові: укладення мирної угоди з кредиторами, пошук інших правових можливостей вирішення проблем підприємства.

Економічна самостійність підприємства в сучасних умовах господарювання виражається в розмірах та структурі його капіталу.

Процес оптимізації структури капіталу підприємства здійснюється на основі формування цільової структури капіталу - співвідношення власних і позичених фінансових коштів підприємства, яке дає змогу повною мірою забезпечити досягнення вибраного критерію її оптимізації (рис. 3.3) [43].

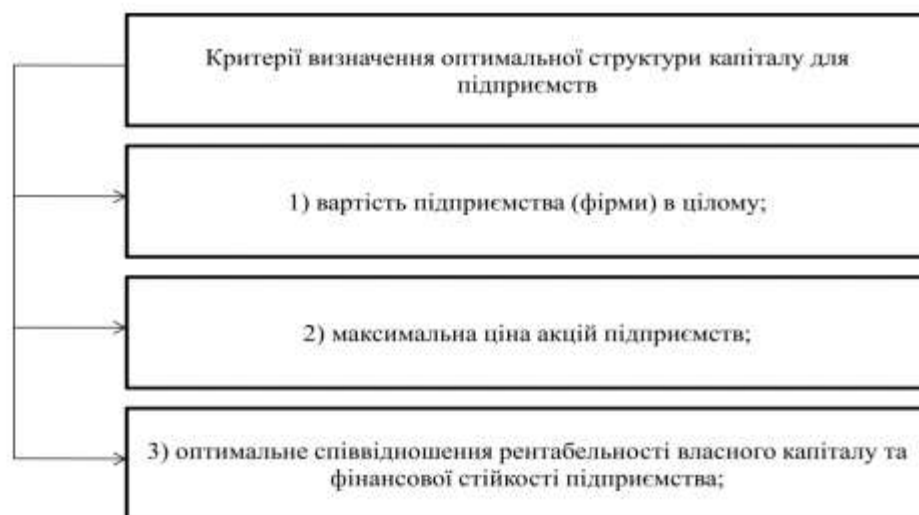

Рис. 3.3. Критерії визначення оптимальної структури капіталу

З метою оптимізації структури капіталу для ТОВ «Мін-Агро» нами було обрано третій критерій – оптимальне співвідношення рентабельності власного капіталу та фінансової стійкості підприємства. Тобто

ідентифікатором оптимального співвідношення власного і позикового капіталу обрано показники фінансової стійкості та рентабельності власного капіталу підприємства.

Крім того, виділяють три методи оптимізації структури капіталу підприємства [62]:

а) оптимізація структури капіталу за критерієм максимізації рівня прогнозованої фінансової рентабельності;

б) оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації її вартості;

в) оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації рівня фінансових ризиків.

Оберемо третій метод, що пов'язаний з процесом диференційованого вибору джерел фінансування різних складових активів підприємства. Існує декілька підходів до фінансування активів будь-якого підприємства (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Підходи до фінансування активів підприємства ТОВ «Мін-Агро»

Склад активів підприємства	Підхід до фінансування		
	Консервативний	Помірний (компромісний)	Агресивний
Змінна частина оборотних активів	КПК	КПК	КПК
Постійна частина оборотних активів	ДПК + ВК	ДПК + ВК	
Необоротні активи			ДПК + ВК

Оскільки фінансова стійкість ТОВ «Мін-Агро» протягом 2018–2019 рр.

характеризується нестійким (передкризовим) станом, то необхідно обирати таку модель фінансування активів підприємства, яка б не загрожувала виникненню проблем в забезпеченні поточної платоспроможності і фінансової стійкості підприємства. Тому, на нашу думку, варто запропонувати використання помірною підходу при фінансуванні активів.

Такий тип політики фінансування активів забезпечить прийнятний рівень фінансової стійкості підприємства і рентабельність використання власного капіталу, наближену до середньої норми прибутку на капітал на ринку.

Оскільки операційна діяльність ТОВ «Мін-Агро» не є сезонною, то оборотні активи підприємства не потрібно ділити на постійну і змінну частини. Вважатимемо, що сезонні коливання ніяким чином не впливають на виробництво та реалізацію продукції даного підприємства

У фінансовому менеджменті для управління фінансовою стійкістю підприємства, а також оптимізації структури капіталу використовують так звані «структурні коефіцієнти» (методи левериджу). Леверидж (від англ. «leverage» – важіль) означає фактор, незначна зміна якого може привести до суттєвої зміни результативних показників. У цьому випадку до уваги приймається тільки фінансовий леверидж, який показує відношення позикового та власного капіталу. Ефект фінансового левериджу показує, на скільки відсотків збільшується фінансова рентабельність (рентабельність власного капіталу) підприємства за рахунок залучення позикового капіталу.

Проте фінансовий леверидж у структурі капіталу має обмежену дію. Це ствердження А.В. Грачов пояснює тим, що активи підприємства забезпечують його платоспроможність й одночасно характеризуються власною й позиковою складовою [63].

Таким чином, для досягнення фінансової стійкості й підтримки рентабельності власного капіталу необхідною умовою є визначення не тільки оптимального співвідношення між власним і позиковим капіталом (фінансовий леверидж в структурі капіталу), але й створення оптимального поєднання фінансових і реальних активів (фінансовий леверидж у структурі активів).

Слід відзначити, що підприємство буде фінансово стійким при дотриманні рівняння фінансового левериджу в структурі капіталу і в

структурі активів, яке представлено в формалізованому вигляді наступним чином:

$$\text{ФЛК} = \text{ФЛА} \quad (3.4)$$

$$\text{ФЛК} = \text{ПК} / \text{ВК} \quad (3.5)$$

$$2012 \text{ р} : \text{ФЛК} = 1,73;$$

$$2017 \text{ р} : \text{ФЛК} = 2,79;$$

$$2018 \text{ р} : \text{ФЛК} = 27,79.$$

$$\text{ФЛА} = \text{АФ} / \text{АР} \quad (3.6)$$

$$2012 \text{ р} : \text{ФЛА} = 1,72$$

$$2017 \text{ р} : \text{ФЛА} = 1,34$$

$$2018 \text{ р} : \text{ФЛА} = 1,30$$

$$\text{ПК} / \text{ВК} = \text{АФ} / \text{АР} \quad (3.7)$$

$$\text{ФЛК} > \text{ФЛА}$$

де ФЛК – фінансовий леверидж у структурі капіталу;

ФЛА – фінансовий леверидж у структурі активів.

З цього положення витікає, що при використанні фінансового левериджу як методу оптимізації структури капіталу необхідно враховувати також вплив фінансового левериджу й у структурі активів, який впливає на рентабельність власного капіталу та платоспроможність підприємства.

При розгляді питань оптимізації структури капіталу варто відзначити, що оптимізація структури капіталу шляхом зміни питомої ваги окремих джерел припускає, у першу чергу, зміну відношення складових позикового капіталу (збільшення частки довгострокових і зменшення частки короткострокових позик).

Матрична форма структури капіталу, дозволяє використовувати факторну модель А.Д. Шеремета, наведену у формулі 3.8 [64]:

$$\text{ВК/К} = (\text{ВК/АФ}) * (\text{АФ/ПК}) * (\text{ПК/К}) = (\text{ВК/АР}) * (\text{АР/К}) \quad (3.8)$$

Це відношення дає об'єктивну оцінку фінансовому левериджу в структурі капіталу і в структурі активів, а також характеризує економічний потенціал для подальшого розвитку.

Таким чином, чим більша частка власного капіталу, тим при інших рівних умовах частка позикового капіталу зменшується, отже зміцнюється фінансовий стан підприємства. Таким чином, при наявності власних коштів (здебільшого в грошовій формі) підприємству легше буде відповідати за своїм зобов'язанням і боргам.

Застосуємо дану факторну модель для ТОВ «Мін-Агро», та виявимо вплив фінансового левериджу (у структурі капіталу і в структурі активів) на фінансово-економічний стан, фінансову стійкість і платоспроможність підприємства (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Оцінка показників фінансової стійкості за інтегральним підходом, 2017-2019 рр.

№	Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Зміни 2019 – 2017 рр.
1	Коефіцієнт покриття матеріальних запасів власними оборотними коштами	-0,54	-2,36	-4,43	-3,89
2	Коефіцієнт маневреності власними коштами	-0,41	-0,03	-0,02	0,39
3	Індекс постійного активу	1,05	1,89	1,61	0,56
4	Коефіцієнт довгострокового залучення позик	0,14	0,20	9,92	9,78
5	Коефіцієнт накопичення зносу	0,893	0,892	0,883	-0,01
6	Коефіцієнт реальної вартості майна	0,45	0,42	0,40	-0,05
7	Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	1,71	2,79	27,74	26,03

Джерело: розраховано автором згідно з фінансовою звітністю ТОВ «Мін-Агро», 2017-2019 рр.

Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновок, що в 2017–2019 роках фінансовий леверидж у структурі капіталу значно перевищував фінансовий леверидж у структурі активів, незважаючи на коливання значення одного і другого важеля.

Так, на початок 2017 року фінансовий леверидж у структурі капіталу перевищував фінансовий леверидж у структурі активів у 88 рази, а на кінець року – у 824 разів. Найбільший розрив у значеннях цих левериджів спостерігається на кінець 2012 року, тобто даний показник у 18066 рази вище ніж на початок цього ж року. Це негативно впливає на діяльність підприємства, адже дана ситуація свідчить про значний розмір позикового капіталу і майже відсутність фінансових активів для його погашення, в разі негайної вимоги кредиторів. Тож дану структуру не можна назвати оптимальною, адже вона негативно впливає на платоспроможність підприємства, і на фінансову стійкість зокрема.

З іншого боку, зростання власного капіталу повністю залежить від темпів зміни однойменних показників, кожен з яких займає чітко визначене місце (ранг).

Після того, як визначені відношення фінансового левериджу в структурі капіталу та структурі активів для оцінки фінансово-економічного стану підприємства, необхідно визначити умови збільшення власного капіталу. З цією метою А.В. Грачов пропонує наступний вираз:

$$BK0 < BK1 < M1 \quad (3.9)$$

де $BK0$ – мінімальне значення власного капіталу (BK на початок звітного періоду);

$BK1$ – значення власного капіталу на кінець звітного періоду;

$M1$ – максимальне значення власного капіталу (майно підприємства на кінець звітного періоду).

Ця умова означає, що власний капітал на кінець звітного періоду знаходиться в зоні стійкого зростання, при цьому його величина може змінюватися від мінімального значення до максимального – залежно від величини позикової складової майна і відповідно величини фінансового левериджу. Проте, якщо $BK0 > BK1$, то зростання власного капіталу суттєво сповільнюється та має стійку тенденцію до зниження.

За даними фінансової звітності на ТОВ «Мін-Агро» за 2019 рік дану умову дотримано:

26026 тис. грн. < 26614 тис. грн. < 78412 тис. грн.

Отже, для збереження стійкості ТОВ «Мін-Агро», а також покращення його фінансово-економічного стану необхідно, щоб власний капітал знаходився в зоні стійкого росту, зменшуючи тим самим негативний вплив фінансового левериджу [2].

Проведення факторного аналізу фінансової стійкості та вивчення залежності зростання власного капіталу від темпів зміни активів, залученого капіталу, активів в негрошовій і грошовій формі дало можливість зробити висновок., що підприємство перебуває у достатньо нестійкому положенні адже жодна умова зростання власного капіталу не виконувалася, при чому темпи зростання досліджуваних показників відповідали нормативним рангам, що свідчить про неоптимальну структуру капіталу підприємства, погіршення його фінансової стійкості, і послаблення потенціалу товариства в майбутньому, яке дуже важко передбачити, адже коливання показників зумовлює нестабільність діяльності підприємства. Для розвитку ТОВ «Мін-Агро» необхідне підвищення його фінансової стійкості та платоспроможності, а також економічного потенціалу, щоб власний капітал завжди знаходився в зоні стійкого зростання, усуваючи тим самим негативний вплив фінансового важеля висновок., що підприємство перебуває у достатньо нестійкому положенні адже жодна умова зростання власного капіталу не виконувалася, при чому темпи зростання досліджуваних показників відповідали нормативним рангам, що свідчить про неоптимальну структуру капіталу підприємства, погіршення його фінансової стійкості, і послаблення потенціалу товариства в майбутньому, яке дуже важко передбачити, адже коливання показників зумовлює нестабільність діяльності підприємства.

Для розвитку ТОВ «Мін-Агро» необхідне підвищення його фінансової стійкості та платоспроможності, а також економічного

потенціалу, щоб власний капітал завжди знаходився в зоні стійкого зростання, усуваючи тим самим негативний вплив фінансового важеля.

Розрахуємо оптимальне співвідношення капіталу, при якому підприємство зможе стати незалежним від позикових джерел. Для цього розрахуємо середньозважену вартість капіталу (WACC) та ефект фінансового левериджу.

$$WACC = L_i * k_{Li} + \beta_i * k_{\beta i} * (1 - C_{nn}) \quad (3.10)$$

де L_i – частка i -ої складової власного капіталу;

k_{Li} – вартість i -ої складової власного капіталу (%);

β_i – частка i -ої складової позикового капіталу;

$k_{\beta i}$ – вартість i -ої складової позикового капіталу (%);

C_{nn} – ставка податку на прибуток;

$(1 - C_{nn})$ – «податковий щит».

Так, проаналізуємо, такі варіанти можливого співвідношення власного і позикового капіталу: 55:45, 50:50, 60:40.

$$WACC_{50:50} = (0,50*0) + (0,50*14)*(1-0,19) = 5,67$$

$$WACC_{55:45} = (0,55*0) + (0,45*14)*(1-0,19) = 5,10$$

$$WACC_{60:40} = (0,60*0) + (0,40*14)*(1-0,19) = 4,53$$

За показником WACC бачимо, що оптимальною буде структура капіталу 60:40.

Розрахуємо ефект фінансового левериджу за даною структурою капіталу.

$$EFL = (1 - C_{nn}) * (R_{ROA} - \check{k}) * ПК / ВК \quad (3.11)$$

де R_{ROA} – економічна рентабельність;

$\check{k}$ – середня ставка по кредиту;

ПК – вартість позикового капіталу;

ВК – вартість власного капіталу.

$$EFL = (1 - 0,19) * (58223/164681 - 0,14) * 65872,4 / 98808,6 = 0,0488 \text{ (4,88 \%)}$$

Таким чином, для налагодження подальшої роботи підприємства збільшувати власний капітал слід поступово, шляхом залучення додаткових

внесків учасників та шляхом отримання безповоротної фінансової допомоги, також для поповнення власних коштів, слід провести роботу з дебіторами, оскільки дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги.

Аналіз структури капіталу дає можливість запропонувати підприємству оптимальну структуру капіталу 60:40, з переважанням власних коштів.

Таким чином, для налагодження подальшої роботи підприємства збільшувати власний капітал слід поступово, шляхом залучення додаткових внесків учасників та шляхом отримання безповоротної фінансової допомоги, також для поповнення власних коштів, слід провести роботу з дебіторами, оскільки дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги зростає в 14 разів, вона вилучає кошти підприємства з обороту.

При розгляді стратегій формування капітальних ресурсів, по-перше, належить орієнтуватись на внутрішні власні джерела фінансування, тобто на прибуток, отриманий підприємством.

У прогностичних оцінках зростання зовнішніх джерел можливі різні стратегічні напрями, в залежності від довжини (тривалості) періоду прогнозування. При розширенні горизонту прогнозування варто оцінювати можливості і наслідки більш широкого залучення позичкових джерел, що дає можливість для реалізації ефекту фінансового важеля і підвищення за рахунок цього рентабельності власного капіталу.

З метою удосконалення процесів прийняття стратегічних фінансових планових рішень на основі системного підходу нами пропонується використання інтегральних коефіцієнтів в якості цільових критеріїв в рамках нижченаведеної моделі оптимізаційного фінансового прогнозування (рис. 3.4).

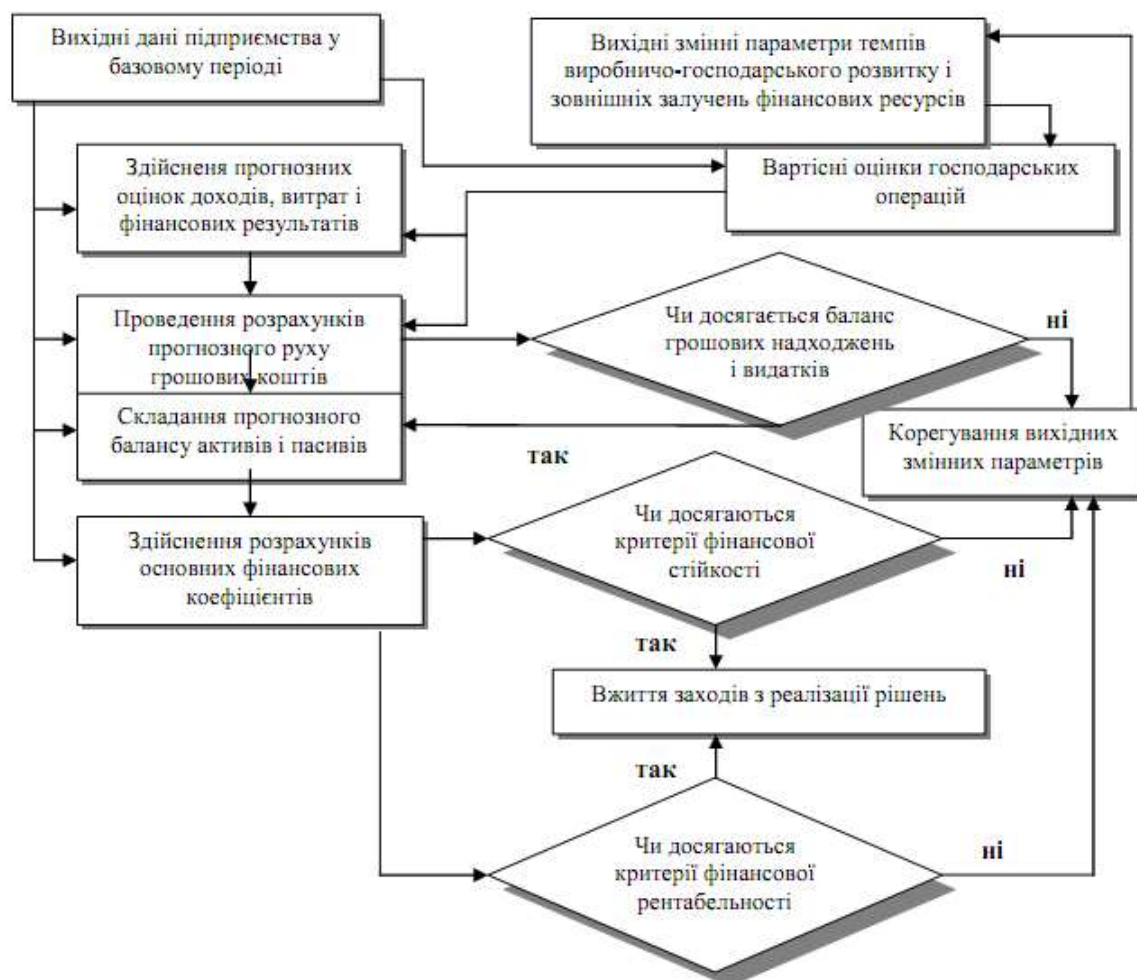

Рис. 3.4. Принципова схема оптимізаційного фінансового прогнозування

Основними етапами прогнозних розрахунків відповідно до вищенаведеної моделі є:

- проведення розрахунків фінансової результативності по операційній діяльності підприємства з урахуванням інших доходів і витрат;
- проведення розрахунків руху грошових коштів, при цьому за умови незбалансування грошових надходжень в грошових видатків коректуються вихідні параметри моделі;
- оцінка ступеню досягнення ключових критеріїв фінансової стабільності, зокрема, у структурі основного капіталу прогнозного балансу, при цьому за отримання негативного результату коректуються вихідні параметри моделі і проводиться новий цикл розрахунків;
- оцінка ступеню досягнення ключових критеріїв фінансової ефективності (рентабельності), при цьому за отримання негативного

результату коректуються вихідні параметри моделі і проводиться новий цикл розрахунків [65].

З використанням доступних в практичних умовах технічних засобів обробки інформації забезпечується реальна можливість проведення багатоваріантних прогностичних розрахунків з представленням результатів у вигляді системи матричних таблиць, що можуть безпосередньо використовуватись в якості інформаційно-аналітичної бази при обґрунтуванні прогностичних рішень.

Таким чином формування, розміщення і використання довгострокового фінансового капіталу підприємства проблемні питання пов'язані з вибором джерел його утворення, оптимізацією їх розмірів, обґрунтуванням раціональної їх структури, вибором напрямків його вкладення, при цьому необхідно досягти узгодження між критеріями максимальної фінансової ефективності використання ресурсів (прибутковістю) з допустимою межею підприємницького і фінансового ризику – факторами, які істотно впливають на рівень фінансової стійкості підприємства. Багатофакторність і багатокритеріальність ускладнюють процедури прийняття оптимальних рішень у фінансовому прогнозуванні на підприємствах, що обумовлює доцільність проведення досліджень у таких напрямках удосконалення організаційно-методичного забезпечення цих процедур, як їх систематизація та розробка інтегральних показників-індикаторів комплексної оцінки прогностичних рішень.

В рамках запропонованої моделі оптимізаційного фінансового прогнозування систематизовано і формалізовано процедури прийняття прогностичних рішень в управлінні основним капіталом підприємств та показники інтегральної оцінки цих рішень з позицій фінансової стабільності і фінансової ефективності. Запропоноване удосконалення системного обґрунтування прогностичних рішень дозволить при його використанні на практиці поліпшити якість процедур прогнозування, забезпечити адекватне

втілення стратегії і політики формування та ефективного використання капіталу.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного нами дипломного дослідження було з'ясовано, що фінансова стійкість – це результат діяльності, який свідчить про забезпеченість підприємства власними фінансовими ресурсами, рівень їх використання, напрями їх розміщення. Вона має тісний зв'язок з ефективністю виробництва, а також із кінцевими результатами діяльності підприємства. Фінансовий стан є однією з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства. Тому метою оцінки фінансового стану підприємства є пошук резервів підвищення рентабельності виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства і виконання ним зобов'язань перед бюджетом, кредиторами та іншими установами.

Обґрунтування та систематизація факторів фінансової стійкості і платоспроможності дає змогу розробити унікальну, персональну систему управління чинниками втрати фінансової стійкості, що дасть змогу ідентифікувати основні чинники впливу на фінансову стійкість, визначити періодичність проведення моніторингу.

Встановлено, що одним із основних завдань створення сприятливих умов для безперервності відтворювального процесу та розвитку суб'єктів господарювання є пошук варіантів оптимального їх забезпечення різними засобами, тобто оптимального формування структури їх капіталу. Очевидно, що не може бути визначено єдиного оптимального підходу щодо співвідношення структурних елементів капіталу для різних підприємств або для підприємства на весь термін його функціонування. Разом з тим вважаємо, що процес оптимізації структури капіталу підприємства має здійснюватися на основі формування цільової структури капіталу, яке являє собою таке співвідношення власних та запозичених фінансових ресурсів підприємства,

що дозволило б повною мірою забезпечити досягнення обраного критерію її оптимізації.

Розглянуті принципові підходи до формування оборотних активів підприємства (або тип політики їх формування), відображаючи різні співвідношення рівня ефективності їх використання і ризики, зрештою визначають суму цих активів і їх рівень відносно обсягу операційної діяльності.

Метод оптимізації цільової структури капіталу за критерієм максимізації рівня прогнозованої фінансової рентабельності дає можливість знайти лише оптимальну величину ефекту фінансового важеля. Якщо використовувати тільки його, то другий аспект достатності власних засобів для нормального функціонування підприємства – його платоспроможність може бути неприпустимо заниженою. Тобто оптимально великий рівень ефекту фінансового важеля визначає зростання рентабельності власного капіталу і водночас, як правило, призводить до погіршення фінансового стану.

З'ясовано, що оптимізація структури капіталу є важливим етапом стратегічного аналізу капіталу, який полягає у визначенні такого співвідношення між власними і позиковими коштами за допомогою певних критеріїв і методів, за якого досягається максимальна ефективність діяльності підприємства. Сформована система критеріальних показників щодо оцінки фінансової стійкості надає змогу проаналізувати різні аспекти фінансової діяльності підприємств, але більшою мірою це стосується виявлення залежності суб'єктів господарювання від зовнішніх джерел фінансування. Основним завданням при застосуванні будь-якої методики оцінки фінансової стійкості є визначення вузьких місць у фінансовій діяльності підприємства і виокремлення можливих напрямів зміцнення його фінансового стану. Особливо важливими заходами для підприємств в кризових умовах є оптимізація складу і структури поточних активів, раціоналізація їх обороту; формування оптимальної структури капіталу;

збільшення власних фінансових ресурсів підприємств на основі підвищення прибутковості; оптимізація грошових потоків на основі їх збалансування, вирівнювання і синхронізації; підвищення рівня інвестиційної привабливості.

Досліджуване підприємство ТОВ «Мін-Агро» перебуває в досить скрутному становищі, оскільки наявність високого рівня заборгованості, непокритого збитку та збитковість діяльності підприємства може призвести до його банкрутства. За аналізований період спостерігається тенденція до зменшення доходу від реалізації продукції: у 2018 році він становив 6159346 тис. грн., а вже в наступному році склав 4610884 тис. грн., тобто відбулося зменшення на 74,86%. В свою чергу зріс чистий збиток на 124,86%, середньорічна вартість основних засобів – на 197,05%.

Проаналізувавши показники ліквідності ТОВ «Мін-Агро» нами було встановлено, що коефіцієнт у 2017 році становив 0,584, але у 2019 році знизився і становить 0,441. Цей показник свідчить про те, що на звітну дату підприємство не може погасити поточні зобов'язання. Коефіцієнт фінансової залежності на кінець 2019 року мав значення 5,03, тобто на одиницю власного капіталу припадає 5,03 одиниць сукупних джерел. Протягом останнього періоду даний коефіцієнт зменшився на 22,79 пунктів, це є позитивною тенденцією для підприємства. У 2019 р. спостерігалось погіршення всіх основних показників рентабельності ТОВ «Мін-Агро», що свідчить про зниження ефективності його діяльності й викликано, в основному, зростанням витрат на виробництво продукції.

Відносно коефіцієнта автономії, прослідковується позитивна тенденція до збільшення, однак показник знаходився нижче рівня нормативного значення в 2018 році, тобто частка власного капіталу в усьому майні підприємства була низька. Збільшення у 2019 році коефіцієнта фінансової залежності порівняно з 2017 роком на 132,37%, свідчить про підвищення залежності підприємства від позикових коштів (довгострокові і короткострокові кредити банків, векселі видані, випущені облігації), що є негативною тенденцією для підприємства.

Також про зростання фінансової стійкості підприємства свідчить зростання коефіцієнта фінансової стійкості з 0,36 до 1,16 або на 322,22%. Тенденція до зростання даного показника говорить про покращення фінансової ситуації на підприємстві.

Проведений аналіз показників фінансової стійкості ТОВ «Мін-Агро» показав, що в 2012 році мало найкращі фінансові результати своєї діяльності: більшість розрахованих коефіцієнтів знаходилися в межах нормативних значень. Проте протягом 2017-2019 рр. ситуація значно погіршилася, що призвело до скорочення власного капіталу у загальній сумі коштів, вкладених у майно підприємства і зростанням боргового навантаження в основному за рахунок короткострокових позик. Інші операційні витрати збільшилися на 4998 тис. грн., хоча їхня питома вага в загальній сумі витрат зменшується з 8,09 % у 2012 році до 5,26 % у 2018 році. Тому існує потреба у налагодженні ефективної діяльності ТОВ «Мін-Агро» з метою вирівнювання його фінансово-економічного стану.

Отже, для усунення поточної неплатоспроможності рекомендується провести оперативні заходи з метою стабілізації фінансової ситуації. В результаті впровадження всіх санаційних заходів ефект санації становитиме 840092,55 грн., а ефективність санаційних заходів склала 1,18. Вважаємо, що реалізація передбачених заходів дозволить підприємству оперативно запобігати виникненню симптомів негативних явищ в платоспроможності та ліквідності підприємства та збільшити в майбутньому вхідні грошові потоки.

Для підвищення фінансового стану і стійкості ТОВ «Мін-Агро» необхідно виконати ряд завдань:

- 1) зменшення питомої ваги постійних витрат у собівартості продукції;
- 2) прискорення оборотності оборотних коштів;
- 5) підвищення рівня ліквідності активів шляхом збільшення питомої ваги оборотних активів;
- 6) мобілізація внутрішніх резервів підприємства;
- 7) збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків.

- 8) проведення реструктуризації активів підприємства;
- 9) сукупність заходів, пов'язаних зі зміною структури та складу активів балансу;
- 10) проведення аналізу ефективності й доцільності довгострокових фінансових вкладень;
- 11) перетворення в грошову форму наявних матеріальних та фінансових активів підприємства.

За умов дотримання цих рекомендацій ТОВ «Мін-Агро» Херсонської області зможе підвищити рівень фінансової стійкості, поліпшити свій фінансовий стан, збільшити рівень реалізації продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик, М. Д. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. Посібн. / М. Д. Білик. – К. : Изд-во КНЕУ, 2005. – 588 с.
2. Шелудько, В. М. Фінансовий менеджмент [Текст] : навчальний посібник / В. М. Шелудько. – К. : Знання, 2006. – 474 с.
3. Ізмайлова, К. В. Фінансовий аналіз [Текст] : навчальний посібник / К. В. Ізмайлова. – 2-ге вид., стереотип. – К. : МАУП, 2006. – 235 с.
4. Подольська, В. О. Комплексна оцінка фінансової стійкості підприємства / В. О. Подольська, О. О. Оржинська // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації : зб. Наук. Праць. – 2009. – № 4(35). – С. 136-142.
5. Яріш, О. В. Фінансовий аналіз [Текст] : навчальний посібник / О. В. Яріш, В. О. Подольська. – К. : ЦНЛ, 2007. – 324 с.
6. Поляк Г. Б. Финансы и кредит / Г. Б. Поляк. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 703 с.
7. Балабанов И. Т. Финансовый анализ и планирование хозяйствующего субъекта : учебник / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 2009. – 340 с.
8. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] : навчальний посібник / Г. В. Савицька. – 3-тє вид. виправл. і доп. – К. : Знання, 2007. – 943 с.
9. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання [Текст] : навчальний посібник / Л. А. Лахтіонова. – К. : КНЕУ, 2006. – 388 с.
10. Мамонтова Н. А. Фінансова стійкість акціонерних підприємств і методи її забезпечення (на прикладі підприємств харчової промисловості): Автореф. еор. еорі. Екон. наук / Мамонтова Н.А. ; Ін-т економ., прогноз. НАН України. – К., 2006. – 16 с.
11. Старостенко Г. Г. Фінансовий аналіз : навч. посібн. / Г. Г. Старостенко, Н. В. Мірко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.
12. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз і планування / Г. О. Крамаренко. – Дніпропетровськ : Вид. ДАУБП, 2011. – 224 с.
13. Русак Н. А. Финансовый анализ субъекта хозяйствования : учебн. пособ. / Н. А. Русак, В. А. Русак. – СПб. : Издательский дом "Бизнес-пресса", 2006. – 304 с.
14. Родионова В. М. Финансовая устойчивость предприятия в условиях инфляции / В. М. Родионова, М. А. Федотова. – М. : Перспектива, 2009. – 98 с.

15. Цал-Цалко, Ю. С. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. Посібн. / Ю. С. Цал-Цалко, Ю. Ю. Мороз, О. Г. Денисюк. – Житомир, 2009. – 504 с.
16. Філімоненков, О. С. Фінанси підприємств [Текст] : навчальний посібник / О. С. Філімоненков – 2-ге вид., переробл. І допов. – К. : МАУП, 2008. – 328 с.
17. Кравченко М. С. Сутність фінансової стійкості промислового підприємства / М. С. Кравченко // Вісник економічної науки України. – № 10. – 2010. – С. 61-63.
18. Соловійова Н. І. Основні компоненти фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств / Н. І. Соловійова // Економіка АПК. – 2004. – Ст. 7. – С. 81–89.
19. Старостенко Г. Г. Фінансовий аналіз : навч. посібн. / Г. Г. Старостенко, Н. В. Мірко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.
20. Абрютіна М. С. Финансовый анализ / М. С. Абрютіна. – М. : Дело и Сервис, 2011. – 192 с.
21. Самсонова, Н. Ф. Финансовый менеджмент [Текст] : навчальний посібник / Н. Ф. Самсонова. – М. : Финансы ДОНТИ, 2001. – 495 с.
22. Іваницька О. В. Управління фінансовою стійкістю як складовою економічної політики санації (за матеріалами підприємств вугільної промисловості) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О. В. Іваницька. — К., 2008. – 20 с.
23. Штембуляк Д. О. Фінансова стійкість підприємства в умовах ринкової турбулентності // Экономика и управление. — 2010. — № 1. — С. 119–123.
24. Алексеенко Н. В. Управление устойчивым развитием промышленных предприятий [Текст] / Н. В. Алексеенко // Економіка і організація управління : Зб. наук. праць. — Донецьк : ДонНУ, Каштан, 2009. — Вип. 2 (6). — С. 50–60.
25. Путилова М.Д. Факторы финансовой устойчивости предприятия / М.Д. Путилова // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Экономика и менеджмент. – Вып. №20 (196), – 2010. – С.75- 79.
26. Тараненко О.О. Вплив зовнішнього середовища господарювання на економічну стійкість підприємства / О.О. Тараненко // Вісник Хмельницького національного університету : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 4.2, т. 1. – С. 118-121.
27. Будник М. Н. Финансовая устойчивость предприятия в условиях рыночной экономики [Текст] / М. Н. Будник, С. А. Чуденцова // БизнесИнформ. — 2009. — № 2 (3). — С. 127–130.

28. Максимов В. В. Напрями дослідження економічної стійкості підприємства [Текст] / В. В. Максимов // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — 2010. — № 3. — С. 225–231.

29. Орехова К. В. Оценка финансовой устойчивости предприятия с учетом движения капитала [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / К. В. Орехова. — Х., 2008. — 20 с.

30. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз і планування / Г. О. Крамаренко. — Дніпропетровськ : Вид. ДАУБП, 2011. — 224 с.

31. Лахтіонова Л. А. Аналіз фінансової стійкості суб'єктів підприємницької діяльності : монографія / Л. А. Лахтіонова. — К. : КНЕУ, 2011. — 880 с.

32. Уткин Е. А. Антикризисное управление / Е. А. Уткин. — М. : ТАНДЕМ "Экос", 2008. — 330 с.

33. Шеремет А. Д. Финансы предприятий : учебн. пособ. / А. Д. Шеремет, Р. С. Сафулин. — М. : ИНФРА-М, 2008. — 343 с.

34. Гринкевич С.С. Економічні основи стратегічного управління фінансовою стійкістю підприємства в умовах ринкових перетворень / С.С. Гринкевич // Науковий вісник НЛТУ України. — 2008, Вип. 18.5. — С.110-114.

35. Коваленко В.В., Крухмаль О.В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / В.В. Коваленко, О.В.Крухмаль // Монографія. Суми: УАБС НБУ, 2007. — 198с.

36. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городницька // Актуальні проблеми економіки : наук. економ. журнал. — 2008. — № 8(86). — С. 83-90.

37. Мірошніченко Т. С. Основні поняття стійкості економічного розвитку / Т. С. Мірошніченко // Економічний вісник Донбасу. — 2011. - № 3 (25). — С. 37-41.

38. Кизим М.О. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства : монографія / М.О. Кизим, В.А. Забродський, В.А. Зінченко, Ю.С. Копчак. — Харків : Вид. дім "ІНЖЕК", 2003. — 144 с.

39. Кулик Ю. Місце моніторингу у функціонуванні бізнес-системи / Ю. Кулик // Галицький економічний вісник : зб. наук. праць. — 2010. — № 4(29). — С. 120-124.

40. Оспіщев В.І. Класифікація чинників впливу на фінансову стійкість підприємств / В.І. Оспіщев, І.В. Нагорна // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі і послуг : зб. наук. праць. / редкол.:

О.І. Черевко (відпов. ред.) та ін. – Харків : Вид-во Харків. ДУ харчування та торгівлі. – 2009. – Вип. 2(10). – 694. – С. 218-223.

41. Родіонова О.В. Організаційна підтримка розвитку ділової репутації підприємства / О.В. Родіонова, С.О. Чех. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/Nvdu/2010_1/10rovdrp.htm

42. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. Я. Базилінська — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 328 с.

43. Литвин Б.М. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. / Б.М. Литвин, М.В. Стельмах — К.: «ХайТек Прес», 2008. – 336 с.

44. Серединська В.М. Економічний аналіз. Навчальний посібник / В.М. Серединська, О.М. Загородна, Р.В.Федорович. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2010. – 624 с.

45. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.

46. Шморгун Н.П. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / Н.П. Шморгун, І.В. Головка – К.: ЦНЛ, 2006. – 528 с.

47. Квасницька Р. С. Етапність проведення діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства підприємства / Р. С. Квасницька, І. М. Кордонець // Вісник Хмельницького національного університету. — 2011. — № 2. — С. 130–135.

48. Кириченко О. А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи / О. А. Кириченко, І. В. Кудря // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 10. — С. 22–26.

49. Кракос Ю. Подход к оценке уровня финансовой составляющей экономической безопасности предприятия / Ю. Кракос, Н. Серик // Економіка. Фінанси. Право. — К. : 2006. — № 12. — С. 7–12.

50. Орлова В. Моделювання механізмів управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / Орлова В. — Хмельницький, 2008. — 18 с.

51. Прохорова Ю. В. Анализ современных методов и моделей диагностики кризисных состояний предприятий машиностроения / Ю. В. Прохорова // Бизнес-Информ. — 2008. — № 2. — С. 52–57.

52. Рязяєва Т.Г. Зарубіжні методики визначення ймовірності банкрутства підприємства / Т. Г. Рязяєва, І. В. Стасюк // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — № 3, т. 1. — С. 177–181.

53. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К. С. Горячева // Економіст. — 2003. — № 8. — С. 65–67.
54. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. — К. : Центр учбов. літ., 2008. — 240 с.
55. Хеддервик К. Финансовый и экономический анализ деятельности предприятий / Международная организация труда: Пер. с англ. Д. П. Лукичева и А. О. Лукичевой: [Под ред. Ю. Н. Воропаева. – М.: Финансы и статистика, 1996.– 192 с.
56. Шеремет А. Д. Методика фінансового аналізу / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін, Е. В. Негашев. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 208 с.
57. Тищенко А. Н. Экономическая результативность деятельности предприятий: Монография / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, Я. В. Догадайло. – Харьков: ИД «ИНЖЭК», 2005. – 144 с.
58. Ареф'єва О. В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи її забезпечення // Актуальні проблеми економіки, 2008. – №8. – С. 83–90.
59. Шаблиста Л. М. Фінансова стійкість підприємства: сутність і методи оцінки // Економіка і прогнозування, 2006. – №2. – С. 46–57.
60. Шандова Н. В. Оцінка загальної стійкості розвитку промислового підприємства // Актуальні проблеми економіки, 2006. – №9. – С. 169–173.
61. Стецюк П.А. Теорія та практика управління лінійними фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств [моногр.] / П.А. Стецюк. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 386 с.
62. Кизим М. О. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: Монографія / М. О. Кизим, В. А. Забродський, В. А. Зінченко, Ю. С. Копчак. – Харків: ВД «ИНЖЕК», 2003.– 144 с.
63. Тищенко О. М. Моделювання оцінки та прогнозування фінансової стійкості підприємства / О. М. Тищенко, Л. О. Норік // Проблеми економіки та управління. – 2009. - № 640. – С.406-415.
64. Усов А. В. Моделирование систем с распределенными параметрами : [моногр.] / Усов А. В., Дубов А. Н., Дмитришин Д. В. – Одесса : Астропринт, 2002. – 664 с.
65. Харчук Т. В. Характеристика економічної стійкості підприємства та її елементів / Т. В. Харчук // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. - № 34. – С. 332-335.
66. Яценко О. І. Стратегічні аспекти досягнення фінансової стійкості підприємства / О. І. Яценко, Н. В. Мисак // Науковий вісник НЛТУУ. – 2005. – Вип. 15.5. – С. 384-389.